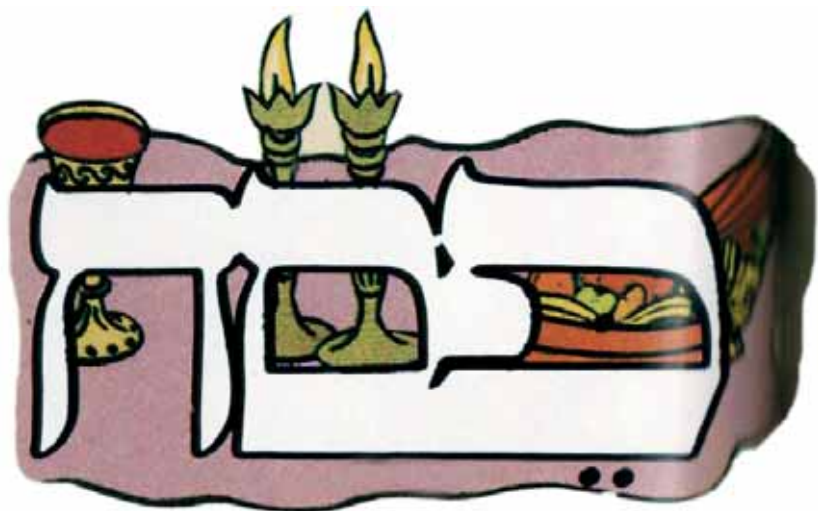

Kellemes **חג**
peszáchi **פסח**
!שמח! ünnepeket!

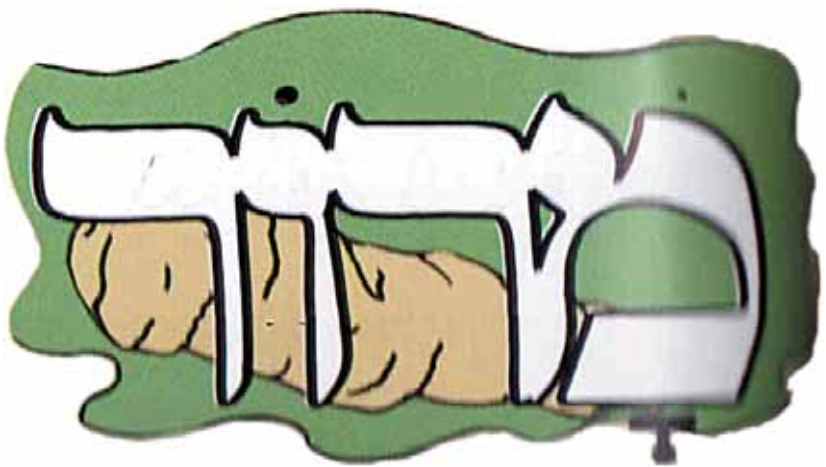
1. Milyen okból ették őseink a peszáchi áldozatot, míg a Szentély állt?

Azért, mert a Szent – áldassék Neve – elkerülte őseink házát Egyiptomban, ahogy írva van: „Akkor mondjátok: Peszách-áldozat ez az Örökkévalónak, mivel megkímélte fiainak házait Egyiptomban, amikor Egyiptomot sújtotta, de a mi házainkat megmentette. És meghajolt a nép és leborult.” (2Mózes 12:27)

2. Milyen okból esszük a kovásztalan kenyeret?

Azért, mert őseink tésztáinak nem volt idejük megkelni, mire a Királyok Királya, a Szent – áldassék Neve – megjelent, és megváltotta őket, ahogy írva van: „És megsütötték a tésztát, melyet kivittek Egyiptomból kovásztalan lepényeknek, mert még nem kelhetett meg, mivel kiűzték őket Egyiptomból, és nem késlekedhettek, még az útra való ételt sem készíthették el maguknak.” (2Mózes 12:39)

3. Milyen okból esszük a keserű zöldséget?

Azért, mert az egyiptomiak megkeserítették őseink életét Egyiptomban, ahogy írva van: „És megkeserítették életüket nehéz munkával, agyaggal, téglavetéssel és sokféle mezei robottal s minden más munkával, amelyet végeztek velük; igen meggyötörték őket.” (2Mózes 1:14)

A Budapesti Zsidó Hitközség tisztújító közgyűlésének eredménye

Elnök:

Ács Tamás

Ügyvezető igazgató:

Kunos Péter

Elöljáróság:

Gervai László, Goldberger Tamás,
Kardi Judit, Kurucz Ákos,
Mester Tamás, Müncz László,
Nádel Tamás, Héber Gábor,
Keszler Gábor, Sági György,
Petró Gábor

Választási Bizottság:

Fináli Péter, Keszler Gábor,
Kurucz Ákos, Palkó Boglárka,
Singer Andrásné

Számvevő és

Számvizsgáló Bizottság:

Palkó Boglárka, Winkler Mihály

Ács Tamás

Körzeti kitekintő

Dél-Pest

A dél-pesti körzetről már nagyon rég nem olvashattak híreket e lap hasábjain. Úgy gondoltuk, itt az ideje, hogy megtörjük hallgatásunkat, beszámoljunk az olvasóknak a velünk törtétekről. Annál is inkább, mert sokféle szóbeszéd, mendemonda kering rólunk.

Több csapás is sújtott minket az elmúlt időben. Súlyos betegség után elhunyt elnökünk, Kerényi András, aki a körzet éltető rugója, „motorja” volt. Szerette kézben tartani a dolgokat, így azután hatalmas úrt hagyott maga után. Tetézte a bajt, hogy röviddel ezután elhagyott minket a rab-bink, aki már hét éve töltötte be e tisztet. El kellett engednünk, ő akarta így, talán a jövője érdekében, tisztelnünk kellett a döntését.

Rövid ideig kábultan, tehetetlenül álltunk a történetek miatt. De azután úgy döntöttünk, nem hagyjuk magunkat, bizonyítjuk, hogy a dél-pesti körzet életképes és létezik, funkcionál.

Első dolgunk volt rabbit keresni – ami nem könnyű. Schöner és Deutsch urak segítségével egy hatfős csapatból válogathatunk. Mindenkit kétszer hallgatunk meg – közben módjuk van a nagy ünnepek alkalmával is bizonyítani –, és azután a közösség dönt, hogy kit tart megfelelőnek, kívül tudjuk elképzelni a jövőnkét. Nem könnyű dolog, hiszen a jelölt úrnak is el kell fogadnia minket, de bízunk abban, hogy e nemes verseny sikeres lesz. Bízunk abban, hogy a kiválasztott jelöltnak is szerencsét hozunk. Eddigi, 13 éves fennállásunk alatt két sikeres rabbit adtunk a zsidóságnak, hiszen Szerdócz Ervin – aki öt évig volt nálunk – és Fináli Gábor – aki hét évig töltötte be e tisztet – kezdőként került hozzánk, és mindketten kiváló vallási vezetőkké váltak.

Örömmel jelenthetem, hogy bár Fináli Gáborral néhány kilettagunk is elhagyott bennünket, hitéletünk változatlan rendszerességgel működik. A pénteki minján hiánytalan, a létszám 25–35 fő között változik, s az ünnepeken is sokan vesznek részt.

Mi büszkék vagyunk az elért eredményekre. 2001-ben öt-hat zsidó összejöött és szervezkedett, hogy a dél-pesti régióban is legyen némi vallási élet – nem szabad elfelejteni, hogy valamikor több mint négyezer zsidó élt itt, pezsgő hitélet folyt, gyönyörű zsinagógával, imaházzal, iskolákkal, chevrával, kultúregylettel. Tizenkét év után van egy kis imatermünk, és 60 állandó tagunk. Jönnek hozzánk Lőrincről, Kispestről, Csepelről, Szigetszentmiklósról és

Dunaharasztaból is. Úgy gondoljuk, hogy joggal vagyunk büszkék. Nem mindegy, hogy valaki a Lipótvárosban zsidó vagy Soroksáron.

Annak is örülünk, hogy a környezetünk is befogadott. Mindhárom önkormányzattal nagyon jó a kapcsolatunk, a csepeli lelkesítő kör egyenrangú tagként kezel, és már van jelentkezőnk egy csepeli iskolából hittanulásra.

Nem hagyjuk veszni az elért eredményeket. Ezzel tartozunk az alapító örökös elnököknek, Kövesi Gyuri bácsinak, valamint Kerényi Andrásnak, aki fejlesztette, naggyá tette körzetünket. Ők felülről figyelnek, vigyáznak ránk.

Igérjük, minden erőnkkel harcolunk a fennmaradásért. Reméljük, a BZSH-tól is megkapunk ehhez minden segítséget.

Budai Lászlóné

Szeged

A hagyományos időpontokban rendeztük meg a tél végi vallási ünnepeket a hitközség dísztermében. Záján ádári istentiszteletünkön, melyet *Markovics Zolt* főrabbi tartott, közel hatvanan vettek részt. Megemlékeztünk közelmúltban elhunyt hitközségi tagjainkról, többek között Kleinné Müller Ilonáról, nőegyletünk egykori tiszteletbeli elnökéről. A főrabbi megemlékezett még tanítójáról, Schweitzer József volt országos főrabbiról, valamint az 1967 és 1970 között Szegeden funkcionáló Domán István főrabbiról. Az istentiszteletet a szokásos szegedi halászlé követte, amit szeretetthonunk népkonyhája készített el kiváló minőségben.

***

Púrmi ünnepségünk valamennyi istentiszteletét megtartottuk, felolvastuk Eszter tekercsét, elfogyasztottuk a töltött káposztát és a kindlit, majd együtt örvendztünk a jelmezbe öltözött gyerekekkel, táncoltunk és mulatoztunk a Cats Trió (*Szigeti Edit* – szőlőgitár, ének, *Sudár Péter* – ritmusgitár, ének, szájherfli, *Zsoldos Gábor* – dob) zsidó és magyar zenei produkciójára.

***

Mórahalmra és Szegedre látogatott *Ilan Mor*, Izrael állam nagykövete. Mórahalmi programjának keretében a hajdanán Szegedhez tartozó, ma 6000 fős kisváros polgármesterével, *Nógrádi Zoltánnal* és munkatársaival a lehetséges izraeli gazdasági együttműködésekről egyeztetett. Szóba került, hogy izraeli vállalkozó érdeklődött komolyan a Homokhátság régió iránt, ezen belül is elsősorban az öntözési technológiákkal kapcsolatban, tekintve, hogy a térség ég-

hajlata és talajszerkezete sok hasonlóságot mutat az izraelivel. Az érintett üzletember hamarosan személyesen is felkeresi a települést, valamint hasonló célból a Szegedi Tudományegyetem hőmezővásárhelyi mezőgazdasági karát, ahol esetleg egy bemutatófarm kiépítésére is sor kerülhetne. Ezekben a helyeken olyan lehetőségek vannak, amelyek az ott élő gazdálkodók számára Izraelben használt mezőgazdasági technológiák bemutatására alkalmasak. *Ilan Mor* felhívta a figyelmet az idegenforgalom, a gyógyturizmus egymás számára történő hatékonyabb bemutatására is.

A nagykövet *Lednitzky András* tiszteletbeli konzul kíséretében találkozott az SZTE Általános Orvostudományi Karának dékánjával, *Bari Ferenc* professzorral, valamint a közel 150 izraeli zsidó és arab orvos-tanhallgató évfolyamonkénti képviselőivel. *Ilan Mor* kiemelte az itt végzett diákok kiemelkedő szaktudását, és példamutatónak nevezte, hogy a Szegeden diplomázott izraeli egyetemisták milyen kiválóan teljesítik a külföldön tanulmányokat folytatottak számára előírt különböző vizsgákat. Reményét fejezte ki, hogy a Beér-Sevával hamarosan létrejövő testvérvárosi együttműködés az egyetemek közötti kapcsolatokra is kihat. Szívesen látná és segítené is az egyetemi kutatási-fejlesztési és innovációs együttműködés kialakítását a Szegedi Tudományegyetem és izraeli egyetemek között, amihez nagyban hozzájárulhat, hogy a rektort, *Szabó Gábor* akadémikust ismét megválasztották a Magyar Innovációs Társaság elnökének.

Az egyetem után *Ilan Mor* a Radnóti Miklós Kísérleti Gimnáziumot kereste fel, ahol vetített képes angol nyelvű előadást tartott a diákoknak, amit számtalan kérdés követett, egyidejűleg oktatócseréről tárgyalt az igazgatóval, *Gál Bélával*, s kiállítást nyitott meg a Szegedi Magyar–Izraeli Baráti Társaság Izraelbe utazott eddigi 7 csoportja résztvevőinek fotóalkotásaiból „Izrael egy építész szemével” címmel. A közép- és felsőoktatási intézményekben tett látogatást sajtótájékoztató követte, ahol a vallások közötti helyi együttműködést emelte ki, kérve, hogy valamennyi vallás nyisson a zsidóság felé, a hitközség pedig még gyakrabban hívja vendégül a többieket, hogy jobban megismerhessék egymás hagyományait, múltját, jelenét. Az oktatással és az ilyen találkozókkal lehet elejét venni mindazoknak a félelmeknek, amelyek az antiszemitizmus, az Izrael-ellenesség gyökeréül is szolgálnak. Köszönetét fejezte ki a magyar kormánynak, hogy anyagi erőforrásokkal tervezi támogatni az Új Zsinagóga felújítását, melyet nemzeti kincsnek, Magyarország értékének tart.

Ilan Mor szegedi látogatása az ország legnagyobb, 62 fős Szent-Györgyi Albert Rotary Clubjában zárult, ahol szólt a közel-keleti helyzetről, a választásokról, az Izraelben működő jótékonyági intézményekről, az ottani 50 Rotary Clubról, a társadalmi-gazdasági körülményekről, a lehetőségekről.

***

Mini Hungary Park nyílt Mórahalmon. A Homokháti szabadtéri makettmúzeum 2 hektáros területen mutatja be a történelmi Magyarország szimbólumává lett épületeket, történeti emlékeket, 1:25-ös méretarányban. Az alkotások megszólalásig hasonlítanak eredetijükhöz. Megtalálható itt az Országház mása, a jáki templom, a fertődi Esterházy-kastély, a diósgyőri vár. Szeged ékességei közül az Alsóvárosi templom és az Új Zsinagóga. Ezenkívül számos határon túli építmény is megtekinthető. Ajánljuk mindenkinek a makettpark felkeresését!

L. A.

Megemlékezés Gidófalvy Lajosról

Apró József, az 56-os Hagymányórázó Veteránok Világszövetségének elnöke és *Dési Tamás*, a Mázsihisz külügyi referense koszorút helyezett el Gidófalvy Lajos egykori főhadnagy, antifasiszta ellenálló Munkácsy utcai emléktáblájánál. A Magyar Honvédség, az ausztrál és a magyar hitközségek képviselői, Budapest VI. kerületének önkormányzata, valamint Gidófalvy Lajos leszármazottai minden évben megemlékeznek arról, hogy az egykori főhadnagy katonatársaiával együtt 1944. december 24-én a Munkácsy utcában található fiúárvaház mintegy nyolcszáz lakóját mentették meg a nyilasoktól. A rémtettet látva helyi lakosok értesítették Gidófalvyékot, akik a helyszínre sietve tűzharcba keveredtek. A legtöbb gyermek megmenekült, Gidófalvy azonban később belehalt sérüléseibe. Az oldalán harcoló katonák közül a nyilasok nem sokkal az évet után többet elfogtak és kivégeztek.

Ünnepi könyvbemutató Balassagyarmaton

Majdán Béla és Nógrádi Gergely

(Sümei Tamás fotó)

Több százan gyűltek össze *Majdán Béla* balassagyarmati művelődés-történelmi új könyvének bemutatására a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ nagytermébe. A Fohász... más-féle Istenhez című, magyar nyelvű, de a héber írásmód szerint visszafelé olvasandó kötet egy élettörténeten keresztül mutatja be az Ipoly menti zsidóság társadalmi szerepvállalását a háború előtti évtizedekben, majd soábeli tragédiáját, illetve a megmaradt balassagyarmati zsidóság utóéletét. A megrázó erejű mű leplezetlenül beszél a zsidók elleni, a mélyben máig fellelhető előítéletek soráról, úgy, hogy közben a múlt történéseit a közelmúltra, jelenre, jövőre vonatkozó társadalompolitikai, filozofikus gondolatának sokasága – helyenként az Örökkévalóval való elszánt perlekedése – szövi át.

Horovitz Tamás feljelentette a jobbikos Kulcsár Gergelyt

Közösség elleni uszítás, valamint a nemzetiszocialista-kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása miatt rendőrségi feljelentést tett a Debreceni Zsidó Hitközség elnöke, *Horovitz Tamás* a jobbikos *Kulcsár Gergely* ellen, aki 2011-ben meggyalázta a Duna-parti holokauszt-emlékművet.

Mindenekelőtt vallási hovatartozástól függetlenül az elhaltak kegyeleti jogának megsértése miatt tett feljelentést Horovitz Tamás a debreceni rendőrségen. A feljelentés indoklása szerint a zsidó közösség minden tagját, a holokauszt-túlélőket és az elhaltak hozzátartozóit mélyen sérti az a viselkedés, melyet *Kulcsár Gergely* cselekménye sugall, azon túl, hogy ezen viselkedés súlyosan veszélyes a társadalomra, negatív példával hat a jövő nemzedékére.

„Mind debreceniként, mind zsidó vezetőként kötelességem fellépni a holokauszt emlékéit tagadó és meggyalázó cselekmények és elkövetők ellen. Ilyen esetekben össze kell fognunk, zsidóknak és nem zsidóknak egyaránt. Nem hagyhatjuk következmények nélkül családtagjaink, barátaink, ismerőseink emlékének meggyalázását. Minden zsidó vallású embert, így engem is, mélyen érint ez az ügy, hiszen én is több családtagot vesztettem el a holokauszt miatt, akárcsak azok, akiknek a hozzátartozóit nyers kegyetlenséggel belelőtték a Duna-ba. Ezért mindig, minden eszközzel és minden fórumon fel fogok lépni azokért, akiknek azért kellett meghalni, mert zsidóknak születtek” – mondta el Horovitz Tamás, a DZSH elnöke.

Horovitz Tamásnak nem ez az első feljelentése: korábban egy másik jobbikos debreceni képviselőt is beperelt holokauszttagadásért. A per március 26-án kezdődött a debreceni bíróságon.

KARDOS PÉTER

Síp utcai kevert

Interjúk, ismertető, információk

A szerzőt faggatja:

Benedek István Gábor és Feldmájer Sándor

Időpont:

április 14., kedd, 17.00

Helyszín:

Írók Boltja, VI., Andrassy út 45.

HEISLER KEZDEMÉNYEZÉSE

A Mazsihisz a nagyköveti értekezleten

A történelmi egyházak képviselői előadást tartottak a rendkívüli nagyköveti értekezleten, Budapesten. Az egyházi vezetők nemzetközi kapcsolatrendszerüket mutatták be Magyarország nagyköveteinek – szolt a híradás. Erről a különleges eseményről kérdeztük Heisler Andrást, a Mazsihisz elnökét.

Elnök úr, hogyan került a Mazsihisz a nagyköveti értekezletre?

Néhány hete volt a Mazsihisz legutóbbi közgyűlése, amelyre egy prezentációval készültem. Azt szerettem volna a küldötteknek bemutatni, hogy az elmúlt esztendő során semmi nem a véletlen műve volt. Minden pozitív esemény, ami történt velünk, összefüggött cselekvéseinkkel, s közéleti zuhanásaink mögött is hibás döntéseink rejlettek. Kérdésére válaszolva, részvételünk a nagyköveti értekezleten sem a véletlen műve volt.

Osszon meg velünk néhány részletet, mert úgy gondolom, nem sokan ismerik azokat. Volt már ilyen eseményre példa? Korábban is meghívták az egyházakat a nagyköveti tanácskozásra?

Nem, a nagyköveti tanácskozásokon a felekezeteink még soha nem vettek részt. A történet valójában majd' egy éve kezdődött, s nem máshol, mint egy észak-amerikai zsidó kongresszuson, amelyre a szervezők meghívtak előadókat. Az európai antiszemitizmussal foglalkozó szekció munkájában kellett részt vennem Washingtonban. Már kint tartózkodtam a kongresszuson, mikor Magyarország akkori washingtoni nagykövete, Szapáry György megkeresett egy kérelemmel. Elmondta, mennyire fontosnak tartja, hogy a washingtoni magyar diplomaták rendelkezzenek ismere-

Heisler András az emelvényen

(Nagy Ákos fotó)

tekkal a magyar zsidóság szervezeteinek működéséről, irányzatairól, a zsidó szervezetek munkájáról, nemzetközi kapcsolatainkról. Külügyi munkájukban ezek az ismeretek segítséget jelenthetnek, különösen Washingtonban – mondotta –, ahol a politikában a zsidóság érdekképviselete rendkívül erős.

S ön eleget tett a nagykövet kérésének? Ha jól számolom, ez a történet még akkor játszódhatott, mikor a Mazsihisz és a kormány közötti emlékeztetpolitikai vita javában dült.

Valóban, de fontosnak tartom rögzíteni, hogy következetes kiállásunkat a vita legnagyobb csúcán is mindig úgy hangszereltük, hogy a kormánnyal történő párbeszéd lehetőségét megtartsuk. Már ezért is, a meghívásnak természetesen eleget tettem, és Magyarország amerikai nagykövetségének összes diplomatája jelen volt a tájékoztatómon.

Később, informális beszélgetéseken, rendkívül hasznosnak mondták a kapott ismereteket.

Aztán ebből lett a nagyköveti értekezletre történő meghívás?

Igen, de addig még volt ezzel kapcsolatban sok tennivaló. Munkatársaimmal megbeszéltem a történeteket, majd írásban megkerestük Magyarországi külügyminiszterét egy javaslatl. Lényege, hogy a diplomaták képzésébe kerüljön beépítésre egy „zsidóságismereti” stúdium – természetesen a dolog súlyának megfelelő aránnyal. Kezdeményezésünket a minisztérium pozitívan fogadta, és első, kísérleti lépésként a nagyköveti értekezletre a mi javaslatunk alapján hívták meg a történelminek mondott egyházakat.

Mind ez a négy egyház kezdeményezéseként jelent meg az értekezleten? Hiszen mindnyájan tudjuk, hogy a történelmi egyházak közül a zsidó felekezet a legkisebb.

Az értekezleten korrektül úgy vezették fel a programot, ahogyan az valójában történt. Elmondták, hogy a kezdeményezés a Mazsihisz elnökétől indult, és kihangsúlyozták, hogy fontosnak és hiánypótlónak tartják, különösen a felekezeteink külügyeinek megismerését. Személyes meggyőződés, hogy ezekben a közéleti folyamatokban szervezetünk súlyát nem méretünk, hanem innovációképességünk tudja megadni. Itt most ez történt.

A többi egyház mennyire vette komolyan a kezdeményezést?

A Magyar Katolikus Egyházat Erdő Péter bíboros, esztergomi érsek, a Magyarországi Református Egyházat a most megválasztott Bogárdi Szabó István lelkes elnök, a Magyarországi Evangélikus Egyházat pedig Hafenscher Károly lelkes elnök képviselte. Ennél komolyabban már nem is lehetett venni a találkozót.

Köszönöm az interjút.

M. Kende Péter

– **Köszönetnyilvánítás.** Ezúton mondunk köszönetet mindazoknak, akik dr. Domán István professzor, főrabbi elhunyt alkalmából személyesen, szóban vagy írásban részvételüket fejezték ki belföldről és külföldről egyaránt, és osztottak fájdalmunkban. Ezek a megnyilvánulások még gazdagabbá teszik a Róla kialakult képet. „Aki a szent szövegek szerelme volt, olyan finomsággal, eleganciával, alázattal, tisztelettel állt a héber corpushoz, ami mindenki számára csak követendő lehet”, ahogy egy tanítványa írta róla emléket állítva, portréját megrajzolva egy csodálatos tanítómesternek, tudós-
nak, férjnek, apának, nagyapának, de mindenekelőtt EM-BER-nek. A Domán család.

HALÁLÁNAK 30. ÉVFORDULÓJÁN

Scheiber Sándor-díj

Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere átadta az idei Scheiber Sándor-díjakat. A miniszter az eseményen elmondta: a magyar zsidó kultúra kinccsei a nemzetet gazdagítják, annak szerves részét alkotják, miközben az évezredek zsidó kultúra részét is képezik.

A díjazottak munkájukkal és tevékenységükkel Scheiber Sándor professzor szellemi örökségét viszik tovább, aki „századunk egyik legjelentősebb hebraistája és az egyik legnagyobb magyar filológus volt” – tette hozzá.

Scheiber Sándor személye azért is tűnik ki kortársai közül, mert képes volt arra, amire csak kevesen: bár külföldön is ismert és elismert volt, élete végéig ízig-veéig magyar tudós maradt – fogalmazott a tárca vezetője. Balog Zoltán hangsúlyozta: a díj rámutat arra, hogy fontosnak tartjuk a zsidó kultúra legnagyobb egyéniségei szellemiségének fenntartását, örökségük továbbvitelét.

A Scheiber Sándor-díjat minden évben azok kaphatják meg, akik a hebraisztika, a judaisztika, a zsidó vallás és oktatás terén, valamint a zsidó és nem zsidó emberek közötti párbeszéd és tolerancia előmozdításáért – a magyar kultúra szolgálatában – kimagasló munkát végeztek.

Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere Scheiber Sándor-díjat adott át:

- *Dr. Glässer Norbert*, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajz és Kulturális Antropológiai Tanszékének adjunktusa részére, a magyarországi zsidó kultúra területén végzett kimagasló szakmai tevékenységéért elismeréseként;

- *Dr. Oláh János*, az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem rektorhelyettese részére, a magyarországi judaisztika kutatásában végzett kimagasló szakmai tevékenységéért elismeréseként; valamint

- *Dr. Vago Raphael*, a Tel-Avivi Egyetem Történelem Tanszékének egyetemi docense részére, a holokauszt kutatás területén végzett kimagasló szakmai tevékenységéért elismeréseként.

Magyarul is megjelent Zahava Szász Stessel Hóvirágok című kötete

Az auschwitzi haláltáborból Markkleebergbe szállított magyar nők megpróbáltatásait meséli el *Zahava Szász Stessel* „Hóvirágok – magyar zsidó nők Markkleebergben, egy repülőgépgyárban” című, most magyarul is kiadott kötete.

A csaknem ötszáz oldalas könyv levéltári dokumentumokkal alátámasztott, tudományos önéletrajzi írás, amely a Junkers repülőgépgyárban dolgozó mintegy 1300 magyar zsidó nő történetét dolgozza fel. A magyar nők 1944 augusztusa és 1945 kora tavasza között dolgoztak a gyárban, szenvedéseik 1945 áprilisában, a tábor kiürítésével sem értek véget, mert halálmenetben vitték őket tovább, amelyből néhányuknak sikerült megszökniük.

A mű a Noran Libro gondozásában jelent meg. *Kőrössi P. József*, a kiadó vezetője a könyv bemutatóján emlékeztetett arra, hogy Zahava Szász Stesselnek, lánykori nevén Szász Katalinnak két éve jelent meg magyarul első könyve Bor és tövisek Tokaj-Hegyalján címmel, amely szülővárosa, Abaújszántó zsidó közösségének életét dolgozza fel. A most megjelent kötet a deportált magyar nők életét, hétköznapjait mutatja be. A Brooklynban élő szerző dokumentumok felhasználásával készített interjúkat a túlélőkkel, a mellékletben összegyűjtötte azoknak a sorstársaknak a nevét, akikkel együtt raboskodott és dolgozott a gyárban.

Toronyi Zsuzsanna, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár igazgatója a kötetről elmondta: a történet szereplői – miközben átélték a szörnyű eseményeket – nem voltak tudtában annak, hogy valójában mi zajlott Auschwitzban. Emiatt nem kellett szembesülniük azzal, hogy közvetlen családtagjaik miként vesztették el az életüket.

Hangsúlyozta: a szerző szubjektív hangon mondja el a dilemmákat és a személyes döntéseket, amelyekkel találkozott, ugyanakkor jelentős tudományos kutatás áll a történet mögött: a mellékletekben fel is tünteti a foglyok névjegyzékét, a levéltári forrásokat és a dokumentumokat, amelyek alátámasztják a történetet. Tematikus csoportokra bontva avatja be az olvasót az élet apró dolgaiba, többek között abba, hogyan vesztették el időérzéküket, mi módon élték túl a kegyetlenségeket, miként maradtak nők, hogyan élték meg azt, hogy hónapokon keresztül ugyanabban a ruhában voltak, mert nem lehetett kimosni.

A szerző Skype-on arról beszélt, hogy a könyv címe mindazt a jót és kedvességet jelenti, amelyeket nem várt a szörnyűségek során. „Ezek a virágok tartották bennem a lelket” – hangsúlyozta, hozzátéve, hogy a szülei emlékére és dédunokái számára is született meg a mű.

Neveltetésüknek köszönhetően hittek a jó dolgokban és abban, hogy egyszer minden jóra fordul. „Dacára annak, ami történt velünk, megmaradt az a magyar nevelés, hogy hiszünk az egyenes útban és a törvényben, ez megmaradt nálunk” – mondta, kiegészítve azzal, hogy a szülei is erre tanították, és úgy véli, többek között ennek köszönhető, hogy túlélte a háborút. „Mindig magyarok maradtunk, New Yorkban is magyarok a legjobb barátaim” – emelte ki, hozzátéve, hogy magyarul készültek az interjúk s íródtak a versek, amelyeket angolra fordított.

Zahava Szász Stessel 1930-ban született Abaújszántón, családjával – szüleiivel, nagyszüleiivel és hűgával – 1944 áprilisában deportálták.

Szántó András, a szerző magyarországi képviselője felidézte, hogy előbb Kassára, majd Auschwitzba kerültek, ahol – miután elválasztották családjától – négy hónapig volt. Onnan Bergen-Belsenbe, majd Lipcse mellé, a ma húsz ezer lakost számláló Markkleebergbe szállították, hogy a Junkers repülőgépgyárban dolgozzon. A munkatábor 1944. augusztus végétől 1945. április közepéig működött. A lágér kiürítése után halálmenetben hajtották őket, és ennek borzalma felülmúlt minden addigi szenvedést. Miután túlélte a halálmenetet, Szász Katalin visszatért hazájába, de 1946-ban hűgával együtt elhagyta Magyarországot. Izraelben élt egy darabig, majd a férjével Amerikában telepedett le.

Szász Katalin ötvenegy évvel a háború után, 1996-ban, egy németországi tanárnő levelének hatására kezdett el kutatni a túlélők után, majd megírta a történetet.

– Az esemény után hetven évvel jutottunk el ahhoz, hogy magyarul is kezünkbe vehetjük ezt a könyvet, azon a nyelven, amelyen a könyv szereplői imádkoztak, sírtak, beszélgettek és reménykedtek – jegyezte meg Szántó András.

MTI

Új alapokon a moldáv és a magyar zsidó kapcsolatok

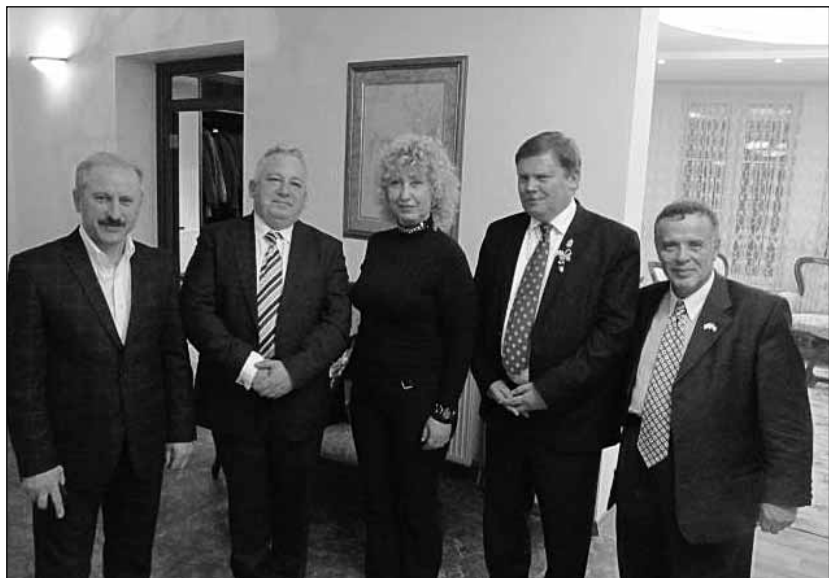
Határon átnyúló együttműködést szorgalmaz a DZSH elnöke

Magyarország moldovai nagykövete és a Kisinyovi Kulturális és Oktatási Központ vezetőjének meghívására Moldáviába utazott a Debreceni Zsidó Hitközség elnöke, *Horovitz Tamás*. A kisinyovi látogatás során az Európa-szerte egyre burjánzó antiszemitizmus és terrorizmus elleni közös küzdelemből, valamint oktatási és kulturális együttműködésekéről tárgyalt a Moldovai Zsidó Hitközség elnökével. Horovitz szerint a magyar zsidóság számára fontos, hogy ápolja és fejlessze határon túli kapcsolatait, hiszen Debrecenben hamarosan létrejön Közép-Kelet-Európa egyik legjelentősebb oktatási és kulturális központja.

Az esemény alkalmából kiállítás nyílt a Kisinyovi Kulturális és Oktatási Központban, amely debreceni kortárs művészek alkotásait és a debreceni zsidóság régi kegytárgyait mutatta be.

„Nagyon komoly oktatási programok valósulnak meg a kisinyovi központban, mind vallási, mind világi témában. Ahogyan Moldáviában, úgy Debrecenben is fontos előrelépni az oktatás és a nevelés témájában. Sokat haladtunk előre, de még többet kell tennünk, hogy a zsinagógák újra megteljenek, hogy a fiatalokat újra képesek legyünk megszólítani, és meg tudjuk szólítani a nem zsidó vallású embereket is. És ezért a tudásért, tapasztalatért érdemes mások jó példáját megszívlelni” – mondta a debreceni elnök Moldáviában.

A tárgyalások sikerrel zárultak, és mindkét fél komoly lehetőségeket lát a debreceni és a kisinyovi oktatási és kulturális központ közötti hosszú távú együttműködésben.

A képen balról jobbra: *Hanucaev Sabatai*, a Moldovai Zsidó Hitközség elnöke, *Horovitz Tamás*, a DZSH elnöke, *Stella Harmelina*, a Jacobs Jewish Campus KEDEM kulturális központ igazgatója, *Szilágyi Máttyás*, Magyarország moldáviai nagykövete és *Kreisler Gábor*, A Debreceni Zsidó Templomért és Temetőért Alapítvány alelnöke

VALLÁSI ROVAT

Peszách, a macesz és az igyekezet

A peszách ünnepe során fogyasztott maceszről, kovásztalan kenyérről így ír a Tóra: „És megsütötték a tészta, amit kivittek Egyiptomból, kovásztalan süteménynek, mert nem

népnek. Fontos, hogy ez a sietség nemcsak az Egyiptomból kijövő nemzedéket jellemezte, hanem a mi ünneplésünknek is szerves része: „Hét napon át egyél mácotot, mert sietséggel jöttél ki Egyiptom földjéről.” (Mózes 5., 16:3)

Az igyekezet, a sietség peszách ünnepének egyik meghatározó alap-

lan kenyeret], mert pontosan ezen a napon hoztam ki seregeiteket Egyiptom földjéről.” (Mózes 2., 12:17)

Bölcseink szójátékot játszanak a fenti mondatban a „mácot” szóval, amit úgy is lehet olvasni: „micvot”, azaz micvák. „Őrizzétek a micvákat.” Mi az összefüggés a micvák és a macesz között? A maceszt azért őrizzük, nehogy megkeljen, megkovászódjon, hiszen peszách ünnepén kizárólag keletlen kenyeret ehetünk. Hasonló a helyzet a micvával is: nem akarjuk, hogy „megkovászódjanak”, vagyis kifogyjon a lelkesedés, vagy valami akadály álljon a megvalósítás útjába. Ezért ha adódik egy micvalehetőség, azt a lehető leggyorsabban kell megcsinálnunk. Tehát az igyekezet minden micvának fontos része, nemcsak a macesz. Viszont peszách a tavasz, a virágzás ünnepe, amikor az embernek a legnagyobb az esélye arra, hogy igyekezetre bírja magát.

Tudni kell azonban, hogy nem minden igyekezet egyformán jó. A kapkodás, a türelmetlenség például kifejezetten káros is lehet. Vannak, akik „buzgólkodnak”, szeretnének gyorsan nagy eredményeket elérni, aztán persze ha nem sikerül, könnyen csalódnak, és feladják. Egy ismerősöm ezt úgy fogalmazta meg, hogy sok embert látott, aki gyorsan „bepörgött” a zsidóságba, majd ugyanolyan gyorsan ki is pörgött belőle. Ez nem az a fajta igyekezet, amit peszáchkor keresünk. Ezért tanítják a zsidóság nagy spirituális mesterei, hogy a szellemi fejlődés létráján lassan kell mászni, kis dolgokban kell fejlődni, elérhető célokat kitűzni.

Ez éppen az ellentéte annak, amire gondolhatnánk akkor, amikor az „igyekezet” fogalmán töprengünk. A mai világban aki igyekszik, az rövid idő alatt sok feladatot tud elvégezni: igazi hatékony, nagy fordulatszámon működő „menedzser”. Számára meglepő lehet, hogy az Orhot Cádikim, a klasszikus etikai könyv így fogalmazza meg az igyekezet lényegét: „Amikor az ember elfordítja szívét minden más benne lévő gondolatról, és egyetlen gondolatot ragad meg, akkor kétség sem férhet hozzá, hogy igyekszik.” Azaz a jó igyekezet lényege az egy pontra koncentráció. Tétessék különbség, Arkhimédész, a nagy görög tudós így mondta: „adatok egy fix pontot, és kizimozdítom sarkaiból a földet”.

Számunkra ez az igazi igyekezet. Ha ugyanis a különböző tevékenységek gyors egymásutánjára koncentrálnunk, az nem igyekezet, hanem zavarodottságot okoz. Aki látott már igazi, lendületes talmudi előadást, az ezt a gyakorlatban is megtapasztalhatta. Az előadó egyetlen apró pontot ért meg annyira mélyen, hogy hihetetlen sebességgel tud beszélni a témáról. És ami még nagyobb csoda: ha a diákok megfelelően felkészülnek, ők is képessé válnak a gyors megértésre. Hogyan válhatunk alkalmassá arra, hogy lépést tartunk ezzel a tempóval? Paradox módon éppen azzal, hogy előtte türelmesek, lassúak és alaposak vagyunk!

Szántó-Várnagy Binjomin Zeév

Smüremacesz sütése

kelt meg, mert kikergették őket Egyiptomból, és nem tudtak tovább időzni.” (Mózes 2., 12:39) Vagyis az egyik oka a macesz fogyasztásának az, hogy a tészta nem volt ideje megkelni, mert Egyiptomot rendkívül gyorsan kellett elhagynia a zsidó

motívuma, ami az ilyenkor fogyasztott központi ételben, a maceszban válik kézzelfoghatóvá. Miért éppen peszách az igyekezet ünnepe, mivel is kellene pontosan igyekeznünk ilyenkor?

„És őrizzétek a mácotot [kovásztal-

Aranykönyv

A szegedi hitközség – melynek alapítási éve 1785, így ez az egyik legrégebbi és legnagyobb múltú vidéki közösségünk – könyvtárában komoly tudományos kutatás folyik. Ezt bizonyítja az eredeti Chevra-könyv restaurálása után most publikált, héber nyelven íródott kötet is, amely komoly tudományos eredmény, ahogy Lednitzky András elnök írja az előszavában. Tartalma eddig nem volt közzismert, de az új információk mostantól nagy segítséget jelenthetnek a tudományos, család-, vallás- és helytörténet-kutatók számára.

A kötetben az egykori Chevra-tagok adatain kívül szerepel a szegedi közösség híres nagy rabbija, Löw Lipót emlékezete, betegségének, halálának és temetésének krónikája Klein József jegyző tollából. A főbbi törzslapjára saját költeményét írták, melyet most már magyar nyelven olvashat az érdeklődő.

A Szegedi Chevra 1787-ben alakult, létszámának növekedése során szabályzatát aktuálisan többször is módosították. Az együletnek három aranykönyve volt, a mostoha idők következtében azonban kettő eltűnt, mára csupán ez az egy maradt.

A bőrkötésű, nagyon szép és értékes könyvet Posner Károly Lajos műintézet készítette Budapesten, 2012-ben pedig Vona Györgyné szegedi szakember restaurálta, a munkafolyamat leírása illusztrációval együtt a most kiadott kötet részét képezi. Sajnos hiányzó vagy félbetépett lapjait, csatját és elvesztett tűzzománc ékeket nem sikerült pótolni.

A könyvben Bányai Viktória rövid áttekintést ad a nyelvhasználatról, illetve ismerteti az eredeti kötet felosztását. A Törzskönyv restaurálása és közzététele Ábrahám Vera kezdeményezésére indult, tanulmánya az Aranykönyv történetét ismerteti.

Az 1805 oldalból 100 oldalnyi faksimile formában látható, illusztrálva az eredeti törzslapokat, és azok magyar fordítását sem hagyták ki. A 101. oldalról táblázatban szerepelnek a Chevra-tagok nevei és más fontos adatai, esetenként az atyák és fiaik neveivel, mindez az eredeti szöveg pontos fordításában. A kötet végén tetemes névmutató segíti az eligazodást.

Jó szívvel ajánlom a könyvet a tudomány embereinek, családkutatóknak, ritkaságkedvelőknek és mindenkinek, aki múltunk iránt érdeklődik.

(A Szegedi Szent Egyület Aranykönyve, a harmadik törzskönyv. Szerk. Ábrahám Vera és Kormos Szilvia. A héber fordítást készítette, az adatárat és a névmutatót összeállította Bányai Viktória és Kormos Szilvia. Szeged, a Szegedi Zsidó Hitközség dr. Birnfeld Sámuel Könyvtára, 2014.)

Szegő Ágnes

Beiktatták Szerdócz Ervin rabbit Újpesten

Bösálách szombatjának beköszöntekor iktatták be Szerdócz Ervin rabbit az újpesti körzet imatermében. Először az előljárók vitték a tórát a bejáratnál álló rabbihoz, majd zsolnárok énekése közepette ő vitte a helyére a tekerestet.

A rabbi beszédében hangsúlyozta, áprilisban lesz 7 éve, hogy a körzetben van, ahol rabbivá avatásáig helyettesként működött. Kiemelte, hogy a rabbi egymaga nem elég, közösség is kell a hitülethez.

Szerdócz Ervin szíve-jele a körzetnek. Előimádkozik, lejnol, prédí-

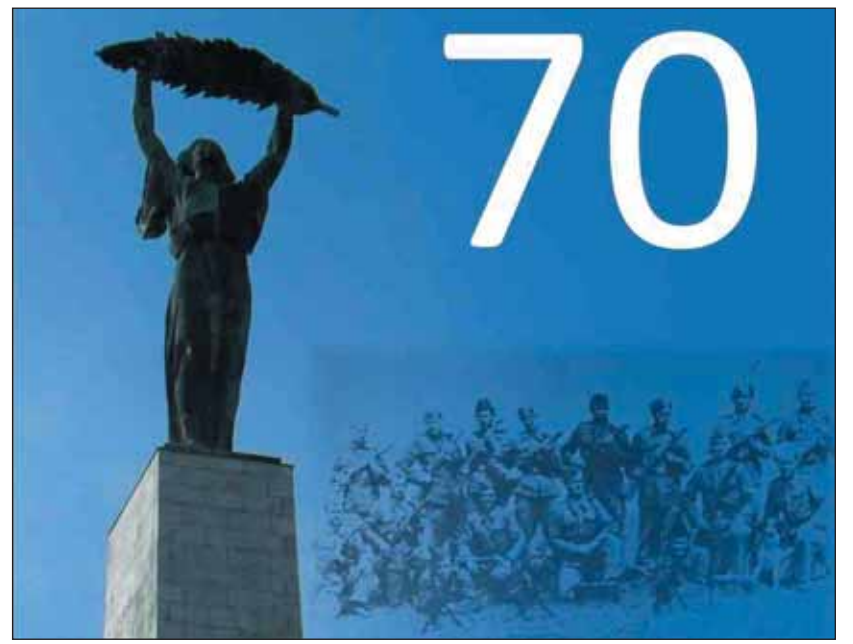

kál, hetiszakas-magyarázatot tart, a zsidó etikáról beszél, fiatalokat tanít. Mindezekon kívül a hagyományos kántorkoncertek konferansziéja, illetve szervezője, valamint tanít az ORZSE-n.

A polgármesteri hivatallal való jó kapcsolatának köszönhetően az imaterem, a zsinagóga folyamatosan szépül.

Köszönetet mondunk a rebbecenek, Évának is a finomságokért, melyeket a fogadásokra, kidusokra készít.

(máté)

A „BZSH” kitüntette Heisler Andrást

Oskar Deutsch és Heisler András

Marietta és Friedrich Torberg-díjjal tüntette ki a Bécsi Zsidó Hitközség Heisler Andrást, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnökét. A díjat Oskar Deutsch bécsi elnök adta át a Mazsihisz elnökének a császárváros hitközségének dísztermében.

A díjátadásra a Mazsihisz 40 fős küldöttséggel érkezett. A delegáció tagjai voltak főbbik, vidéki és budapesti körzeti elnökök és Kunos Péter, a Budapesti Zsidó Hitközség ügyvezető igazgatója. Ungvári Tamás a díjazott méltatásában úgy fogalmazott, hogy Heisler András komoly harcot vívott az emlékeztetőpolitikai kérdésekben a magyar kormányzattal.

A magyar zsidóság újra egyenes gerinccel él, újból erős, és bátran ki mer állni az igazáért. Friedrich Torberg, az örök zsidó szellemében ünnepeljük őt ma – fogalmazott az ünnepélyes átadás alkalmából Ungvári Tamás.

Lovagkereszt Ron Lustignak

A magyar–izraeli kulturális kapcsolatok, valamint a két ország közti együttműködés elősegítése érdekében végzett kiemelkedő tevékenysége elismeréseként Ron Lustig, a Magyar Nyelvtérületről Származó Zsidóság Emlékmúzeumának igazgatója a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét vehette át a Parlamentben.

A díjat Jakab István, az Országgyűlés alelnöke adta át, aki ünnepi beszédében kiemelte: egy olyan ország parlamentje és kormánya nevében mond köszönetet az igazgató áldozatos munkájáért, ahol Európa negyedik legnagyobb zsidó közössége él. Meggyőződése, hogy nemcsak Magyarország polgárai, hanem a Kárpát-medencei magyarság nevében is elismeréssel adoznak áldozatos munkája előtt – fogalmazott az alelnök, aki köszönetét fejezte ki, hogy az intézmény működtetésével – a múzeumalapító szülők hagyományait folytatva – lehetőséget teremt a magyar identitás megélésére Cfat városában és egész Izraelben. Áldozatkész tevékenységével az egész magyar nemzetet szolgálja – mutatott rá Jakab István.

A cfáti emlékmúzeum jól példázza, hogy a magyar ajkú izraeliek ragaszkodnak magyar identitásukhoz. A magyar nemzetet a vallási és kulturális sokszínűség, a magas szintű vallási tolerancia jellemezte, és jellemzi ma is. A Kárpát-medencei magyar nyelvű zsidóság úgy lehetett és lehet a magyarság része, hogy közben egyedülálló kulturális értékeit megőrizhette, gazdagítva ezzel az összmagyarságot – fogalmazott Jakab István.

Hozzátette: a több államban őshonos nemzeti közösséget alkotó magyarság abban érdekelt, hogy a nemzeti vagy vallási közösség tagja mindenhol szabadon, félelem nélkül

Ron Lustig

megélhesse identitását. E törekvésben Izrael államra és a világ zsidóságára szövetségesként tekintünk – hangzott el.

A laudáció szerint Ron Lustig másodgenerációs magyar származású izraeli. Édesapja, Jozsef Lustig és édesanyja, Chava Lustig hozta létre és működtette a cfáti magyar zsidó múzeumot, melynek vezetését később ő vette át. A Magyar Nyelvtérületről Származó Zsidóság Emlékmúzeuma nemcsak Izraelben, de az egész világon egyedülálló módon gyűjti össze a magyar zsidóság tárgyi és írásos emlékeit, ráadásul teszi mindezt szisztematikusan építkezve, muzeológiai szempontból is szakszerű és koherens módon.

Ron Lustig más területeken is aktívan szerepel, tevékenyen dolgozott azért, hogy Cfat városa és Budapest VII. kerülete testvérvárosi kapcsolatba lépjen egymással. Szervezőkészsége abban is megnyilvánul, hogy rendszeresen magyar irodalmi esteket és beszélgetéseket szervez két nyelven Tel-Avivban is, bevonva ezzel a magyarul már nem annyira tudó másod- és harmadgenerációs magyar származású izraelieket.

(Forrás: MTT)

IZRAELI SZÍNES

Netanjahu nagy győzelmet aratott

Az izraeli választásokon az előrejelzésekkel szemben a Benjamin Netanjahu vezette Likud jelentős győzelmet aratott, és ha eddigi szövetségesei támogatják, többséggel létrehozhatja negyedik kabinetjét. A Cionista Tábor vezetője elismerte a vereséget.

Nemcsak a Likud győzte le az öt kihívó ellenzéki baloldali tömörülést, hanem a jobboldali pártok tömbje is meghatározó erőfölénybe került a kneszetben, bár a megszerzett 57 mandátummal abszolút többségre nem tett szert. Netanjahu meg is kezdte már a koalíciós tárgyalásokat.

Félig ember, félig kecske

Görög isten kétezres éves bronzmaszkjára bukkantak régészek egy Izrael északi részén folyó feltárás során – közölte a Jediót Ahronót című izraeli lap portálja.

A Genezáreti-tó partján fekvő Hipposznál (héberül Szuszitánál) zajló ásátásokon előkerült nagyméretű bronzmaszk Pán, a félig ember, félig kecske pásztoristen arcát ábrázolja göndör fürtök mögött megbúvó kis szarvakkal. A maszkot vallási szertartásokon használták.

Michael Eisenberg, az ásátások vezetője elmondta, hogy a helyszín, ahol a maszkot találták, ceremóniák színhelye volt, ahol az istenek előtt hódoltak, számukra mutattak be áldozatot. A résztvevők ettek és ittak, a szertartás extázisa orgiához vezetett.

A régészek szerint a maszk az i. e. 1. évszázad és az i. u. 1–2. évszázad között készülhetett. Eisenberg kiemelte, hogy az ilyen, emberi fejnél nagyobb maszk igen ritka, és a korábban fellelt többsége sem Pánt vagy a görög-római mitológia valamely alakját ábrázolja. A Zinman Régészeti Intézet kutatója hozzáfűzte, hogy körbejárva a világ legjelentősebb múzeumaiban, a kurátorok nem tudtak a most megtalált bronzmaszkhoz hasonló felidézni.

A hipposzi ásátásokról az utóbbi években fontos leletek kerültek elő. Két éve egy bazalt emlékműre, 2011-ben pedig egy Herkules-szoborra bukkantak, de mindkét felfedezés eltörpül a bronzmaszk mellett.

Hipposz a mai Jordánia, Szíria és Izrael területén lévő tíz város csoportjához, a Dekapoliszhoz tartozott, a római birodalom keleti határvidékén. A Genezáreti-tó partján álló Hipposzt az i. e. 3. században alapították, és az i. u. 8. században döntötte romba egy hatalmas erejű földrengés. A Haifai Egyetem régészei Artúr Szegal professzor és Mihael Eisenberg irányításával 2000-ben kezdték meg a feltárásokat.

MTI

Csökkenő (?) hadi kiadások Izraelben

Negyven éve csökkenő tendenciát tapasztalhatunk az izraeli hadi kiadások területén – derült ki egy helyi gazdasági lap, a The Marker elemzéséből. Valójában a költségek GDP-arányosan – azaz a gazdaság és a népesség számát is figyelembe véve – mutatnak csökkenést.

Ez azt jelenti, hogy míg negyven éve közel ötödét tettek ki a katonaságra szánt összegek a bruttó hazai összterméknek (GDP), jelenleg ez az érték 5,6% körül mozog.

Mivel azonban az izraeli gazdaság szépen fejlődött az évek során, így a csökkenő tendencia ellenére a világon az egyik legmagasabb az ilyen fajta személyenkénti kiadás: 2013-ban évente kb. 2037 dollár/fő összeget költenek erre – azaz összesen kb. 16 milliárd dollárt.

Ez az összeg magasnak tűnik a többi országhoz képest: a franciák

961 dollárt (a GDP 2,2%-a), a törökök 250 dollárt (2,3%), a japánok 382 dollárt (kb. 1%) költöttek személyenként ilyen célokra 2013-ban. Egyedül az Egyesült Államokban fordítottak az izraelihez hasonlóan sok pénzt hadi kiadásokra, ott kb. 2023 dollárt.

Shmuel Even, az izraeli Nemzetbiztonsági Tanulmányok Intézetének vezető kutatója szerint ezen nincs mit csodálkoznunk: Izrael nem tartozik a NATO-hoz, így annak védemője nem terjed ki rá. A NATO-tagok megosztják egymás között a költségeket, így pl. Olaszország esetében is csak a GDP 1,6%-áról beszélhetünk.

Azt azonban hozzá kell tennünk, hogy bár a személyenkénti kiadás értéke magas, viszont az abszolút értelemben vett hadi kiadások mértéke, tehát a 16 milliárd dollár még így is eltörpül a más országok büdzséjéhez

képest: a Stockholmi Nemzetközi Békakutató Intézet adatai szerint az USA 640, Kína 188, Oroszország 87, Szaúd-Arábia 67, az Egyesült Arab Emírségek 19 milliárd dollárt költött hadi célokra 2013-ban, amihez képest Izrael 16 milliárd dollárja valóban nem tűnik kimagasló értéknek.

A 2014-es év rendkívülinek számított a gázai háború miatt: ötven nap leforgása alatt kb. 2,5 milliárd dollár repült ki a Guardian magazin szerint a költségvetésből, emiatt pedig a tervezett állami kiadásokat kb. 2%-kal kellett csökkenteni az év hátralévő részében (jórészt az oktatási rendszer kárára).

Arról, hogy Izrael a környező arab országok miatt állandó fenyegetettségben van, teljes az egyetértés a pártok között. Viszont a helyzet kezelésének és a katonai büdzsé mértékének kérdésében erős a nézeteltérés például a Pénzügyi és a Védelmi Minisztérium között, így a fejlett országokhoz képest kivételnek, így országspecifikusnak számítanak az izraeli belső viták.

A kutató Shmuel Even szerint azonban hiábavaló vitatkozni, hiszen a kiadások további csökkenése szinte semmit sem oldana meg Izrael problémás területei javára: például ha a hadi büdzsét húsz százalékkal vágnák vissza, akkor is csupán 1%-kal lehetne emelni a szociális kiadásokon. Ha viszont a katonai kiadásokat az ötödével faragnák le, az igen komoly megszorításokat jelentene, és valószínűleg a biztonsági színvonal is sérülne – viszont egy 1%-os növelés semmit nem old a nyugdíjasok vagy a szociális kiadások többi érintette javára. Tehát több mint valószínű, hogy nem a hadi kiadások csökkentése fogja rendezni azon kb. 180 ezer családnak, a lakosság 22%-ának a sorsát, akik a relatív szegénység küszöbét alatt élnek.

A helyzetet nyilvánvalóan az oldana meg, ha egy stabil, békés állapot állna be Izrael és a környező országok között. Csak találgatni lehet azonban, hogy ennek mennyi az esélye – minthogy a Közel-Keleten nemcsak az éghajlat forró. A kérdés azonban nem csak Izraelen múlik, emiatt nagy változás a választások után sem várható.

Sasvári Ildikó

Sikeres koncerttel zárult a budapesti és a jeruzsálemi zeneakadémia idei közös műhelymunkája

Nagy sikerű tel-avivi koncert és fogadás zárta le a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és a Jeruzsálemi Zene- és Táncakadémia idei közös műhelymunkáját.

A zárókoncerten a közönség vastappsal és bravó kiáltásokkal jutalmazta a klasszikus és kortárs kamaradarabokat, majd zenekari műveket előadó fiatalok magas színvonalú játékát. „Koncertjüket rögzítette és leadja az izraeli rádió is, s előadásuk méltón képviselte iskoláikat” – mondta a magyar diákokat Izraelbe kísérő, Budapesten a zeneszerzés tanszékét vezető Fekete Gyula professzor az MTI tudósítójának.

Ravel, Mozart, Debussy mellett Dohnányi Ernő és az amerikai Aaron Copland egy-egy darabját is előadták, valamint Sály László Invocation című kortárs művét. Ráadásul az összes magyar és izraeli zenészhallgató együtt játszott a Erkel Palotáján a lelkes izraeli közönségnek.

A két zeneakadémia együttműködése három évvel ezelőtt indult el Ilan Mor izraeli nagykövet kezdeményezésére, s azóta évenként felváltva hol Budapesten, hol Jeruzsálemben folytatódik a program.

Yinam Leef professzor, a jeruzsálemi Zeneakadémia igazgatója sikeresnek nevezte a közös szemináriumot, amelynek keretében tíz diák utazott Jeruzsálembé, akik tíz izraeli hallgatóval zenéltek együtt egy héten át. „Mindkét akadémia fontosnak tekinti a magas színvonalú munkát” – hangsúlyozta Yinam Leef, aki szerint a közös muzsikálás elősegíti a két nép közötti közeledést is. A professzor úgy értékelte: „a magyar diákok nagyszerűek, szakmailag kiválóak, és lenyűgözőek az eredményeik”.

„A találkozás a két különböző zenei kultúra, az eltérő oktatási módszerek között, az izraeliek déliesebb temperamentuma és az európai pontosság között szerintem pozitívum hat mindkét oldalra, sokat tanulunk egymástól” – foglalta össze a program jelentőségét.

Fekete Gyula hangsúlyozta: „tavaly a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem komoly tradíciójára építve a vonósok szerepeltek, de ezt idén kitágítottuk fűfűvósokra, és már beszélünk a folytatásról, a továbblépésről is a kortárs kompozíciók és az ének tanszék felé”.

A műhely-szeminárium egyik diákja, az izraeli Filip Szolomonik zongorista elmesélte, hogy számára a próbákon kívül is élmény volt a magyar diákokkal való találkozás. „A hírekben Európában Izrael-ellenességet látok, de mi nem tapasztaltunk semmi ilyesmit, viszont rengeteg melegséget és szeretetet, elfogadást kaptunk”.

„Számomra elképesztő élmény volt, mert először jártam Jeruzsálemben. Szakmailag is rengeteget kaptam, mert szeretem a kamarazenélést, és sok csoportban játszottam. Nagyon jók itt az emberek, kedvesek és segítőkészek, nagyon jó volt velük dolgozni” – mondta a búcsúkoncert utáni fogadáson Agárdi Eszter, a Budapestre érkezett csellista.

A koncert védnöke és a fogadás házigazdája, hazánk tel-avivi nagykövete, Nagy Andor szintén dicsérte a magas színvonalú előadást. „Látható, mi történik, ha összehozzuk ezeket a tehetséges fiatal zenészeket, akik néhány nap alatt összebarátkoznak. Ez ugyan rövid idő az életükben, de bizonyos vagyok benne, hogy emlékezni fognak rá” – tette hozzá.

(Forrás: MTI)

Bor, sör, pálinka – ultraortodoxoknak

Jeruzsálem egyik legvallásosabb negyedében újabban ultraortodox kocsmák várják a vendégeket – értesült a Ynet, a Jediót Ahronót című újság honlapja.

A város első ultraortodox, vagyis hárédi kocsmáját Krecsmének hívják, ami az italmérés jiddis neve. Odabent hagyományos zsidó zenét játszanak, a sör és a röviditalok mellé sóletet szolgálnak fel. Elsősorban a jesivák, a vallási főiskolák diákjai és a környéken lakó házaspárok látogatják.

A Geula negyedbeli bár éjfélkor zár, szombaton természetesen nem nyit ki, és a szombati pihenőnap előestéjén, pénteken sem működik.

A Krecsme belső tereiben rengeteg a fa, berendezése a kelet-európai zsidó városkák hangulatát idézi. A hagyományos zsidó viseletben járó személyzet a fején kápedlit, izraeli néven kipát visel.

Napközben elsősorban a konyha működik, de rendezvényeknek, kisbabák körülméletési szertartásának is helyet adnak, estefelé pedig főként a kóser italok fognak, noha a betérő hárédiak általában mértéketlenül iszogatnak.

A tulajdonos ismerőse elmondta, hogy egy Amerikából érkezett vallásos bevándorló nyitotta a helyet, aki Izraelben kitanulta a szakácsmester-

séget, és az ultraortodoxoknak akart vendéglőt és szórakozóhelyet teremteni.

MTI

MAGÉN ISTVÁN

Olvasonapló

Érték-e a holokausz?

Kertész Imre Sorstalanság című regényéről (2.)

Idézőjelbe tehetjük-e a humanizmust? Működik-e a szerepek hamis analógián keresztüli felcserélgetése? Az áldozat fogalma eltűri-e a kifordított kérdést? A Sorstalanság a humanisták szemében már csak a humanizmus empátiája miatt sem lehet igazi „botrány”, mint azt Vajda Mihály professzor állítja. Auschwitz nem az európai kultúra műve. Auschwitz, ha összefüggéseket kereset és Kertész Imre gondolatmenetét folytatva, kapcsolatba akarjuk hozni az európai kultúra valamely részével, az csak Európa kultúr-szemetének a hozzájárulása lehet. De a fogalmak utólagos meghatározottsága valamiféle elkülönítési módszer által az utólagos azonosítás kétes műveletét teszi lehetővé. Metaforikusan beszélni Auschwitzról olyan okoskodás, mint két vagy több fogalom összekeverése. Alig különbözik attól a kanti sémától, mely a fogalomalkotást felvázolja. Kertész azt mondja, hogy Auschwitz és mindaz, amit szimbolizál, a totalitárius társadalmak is, a huszadik század „nagy találmánya”, az európai emberiség legnagyobb traumája a kereszt óta, „mert bűnrészessége tette mindazokat, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek vele. Bűnrészessége vált maga az áldozat is, mert alkalmazkodni próbált, mert természetesnek vette, megpróbálta megérteni abszurd logikáját, hogy a lehető leginkább alkalmazkodjon hozzá. Ez volt ugyanis túlélésének egyetlen sánca”.

Auschwitz „boldogságán” felháborodhatunk. Mondhatjuk, hogy Auschwitz „értéke” minden kategóriát meghaladó frivolitás. Egyikhez sem tartozunk eredeti módon, még másodlagosan sem. Ha folytatjuk a fentebb említett szöveg analízisét, szembefordulva a határozottság magabiztos fölényével, mellyel Kertész alkalmazza, látjuk, halljuk, amint az archetipikus fogoly összeszedi minden bátorságát. Arról beszél, hogy személyesen ismeri a poklot, Hitleről és a németekről mindent tud, és mint kényszeresen cselekvő ember, valamiféle benne lakozó magasabb erő parancsszavát követi. „Mindekelőtt is – így szól – el kell felejtene a borzalmakat. – Kérdeztem egyre meglepettebben: Miért? – Azért – válaszolta ő –, hogy élni tudjál. (...) Ilyen teherrel nem kezdhetünk új életet.”

Nem a szenvedés tartja össze az emberiséget. Néhány nappal azután, hogy a német hadsereg feltétel nélkül megadta magát Reimsben, napvilágot látott Peter Schmidt interjúja C. G. Junggal a zürichi Die Weltwoche 1945. május 11-i számában. Ebben olvashatjuk: „A németek, hihetetlen befolyásolhatóságuk miatt, különösen védtelenek a lélek démonával szemben.” Tömeggyilkosok esetében meglehetősen naív megállapítás, mely szinte szó szerinti értelemben lexikanizálódott. Nincs szükség a „szó szerinti” és az „átvitt” közötti különbség magyarázatára. Jung megállapítása szerint „...a német szellem egyik legkiválóbb sajátossága, hogy hagyja hatni magára a teremtés egészét a maga kimeríthetetlen sokrétűségével...” Vagyis a gyilkosok felmentése a háború befejezésének másnapján megkezdődött. A lélektan, az irodalom, és a filozófia síkján is...

Mentesíthet-e bárkit is az engedelmesség, vagy a természeti jelenségek iránti szenvedélye? Felmenthetjük-e, sajnálhatjuk-e a gyilkosokat,

akik „olyan lelki problémával küszködnek, melynek nagyságát egyelőre fel sem lehet mérni...”?

„Cáfolhatatlan tény – állapította meg Jung 1945-ben – és a terápia egyik legfőbb módoszata, elismertetni a németekkel bűnösségüket.”

Kertész kifejezett szándéka tudományosan, illetve a legmagasabb szintű irodalom eszközeivel megalapozni téves állításait. Írói zsenialitása már a Valaki másban megnyilatkozik. Nyugodt, méltóságteljes kifejezőmódja rabul ejti az olvasót, többértelmű, több mindennel behelyettesítő megállapításai, vagy azoknak bizonyos értelemben való elengedése, továbbgondolása, a kifejezés plasztikussága, mely már-már etikai aktus, bizonyos értelemben a feltételezetségről való gondolkodás, az intellektuális olvasó valóságos „véleményével” találkozik.

És a segítségére siető filozófia buzgalommal igyekszik ezeket a nézeteket beiktatni elméleti és kritikai megnyilatkozásai közé. Hogy miért? Az ítélőképességet, filozófiai folyamodványaival együtt, úgy kell fel fogunk, mint valamiféle spirituális segítséget az áldozat és a hóhér szerepének feje tetejére állításához. A filozófus Vajda Mihály is felteszi a kérdést: „Nem túlzás-e vajon így látni a dolgokat? Bizonyára túlzás; azt hiszem, Kertész Imre sem állítja, jómagam biztosan nem állítom, hogy az európai kultúra totalitáriusává váló világában mindez mindig és mindentűnt »empirikusan« is igaz.” Íme a megfogalmazás, mely lehetővé teszi a viszonyok bármikori, bármilyen jellegű filozófiai magyarázatához alkalmazkodó elforgatását. Vajda elismeri Kertész szóhasználatának frivolitását Auschwitz semmivel össze nem hasonlítható „értékével” kapcsolatban, de úgy gondolja, hogy aki még „látta a krematóriumok lángját és beszívta az égő emberhús szagát”, annak megengedhető ennyi erkölcsi botlás, tévelygés, hamisítás, hiszen ezek az álgazságok pár évre mégiscsak „empirikusan” is igazságokká váltak. Vajda törekvése dicséretes, de „csüggesztően fárasztó”, akárcsak azok a KZ-regények, melyek hősei tehetetlenségüket és félelmüket nem szégyellve siránkoznak, és halmazatokban hozzák a tömeggyilkosságok képét. Vagyis a valóságot. Mert ez a viszony nemcsak a fogalmakat jellemzi, hanem a tényeket is. A filozófus pedig ahelyett, hogy saját megnyilatkozásával szembesülne, mely a valóságtól eltérően működik, és ezáltal szembekerül bizonyos saját maga vagy más által teremtett megnyilatkozásokkal, továbbra is filozófusként értelmezi a dolgokat, és ez eredményesebb annál, mint amit önkéntes vállalásként metaforákba csomagolva mond.

Felmerül tehát a kérdés, hogy az abszurdnak tűnő, olykor frivol megállapítások nem kódolt üzenetek-e csupán? Esetleg valamiféle kutatómunka kezdetei vagy folytatásai, melyeknek további elemzése feltárhat olyan részleteket, metakommunikációs üzeneteket, melyek többek között rávilágítanak a regény főszereplőjének vagy más szereplőknek a lelkiállapotára, akik a humor, a mindent megvető bátorság, esetleg a lélek páncéljaként felöltött cinizmus jelmezét igazítják magukra, és akiknek Auschwitz „csupán azon értékek túlhajtásának tűnt, mint amire gyerekkoruk óta nevelték” őket. Akiknek, mint a kiválasztott nép fiainak, a folytonosan büntető,

nevelő, tökéletesítő Isten Auschwitz képében nyilatkozott meg: „ki bánu báhártá vöotánu kidástá mikol háámim”. (Mert kiválasztottál minket, és megszenteltél minket az összes népek közül.)

Aldous Huxley, az amerikai-angol író mondja, hogy Jung könyveit olvasva úgy érzi, írójuk megértése az emberi jelenség iránt ugyanolyan mély, mint Dosztojevszkijé. Az európai kultúra időnként misztikus küldetést vállal... Céljai érdekében különböző etimológiai eljárásokat mozgósít, bonyolultnál bonyolultabb nyelvi alakzatokkal indokol és cáfol, és közben elkülöníti a köznyelv szavait, lefitymálja a hétköznapi eseteket, sőt nemritkán csupán az elnevezések hiányosságára igyekszik reflektálni, gyakran elkülönítetten és hiányosan, miközben filozófiai megnyilatkozásai azért magától értetődőek, hogy a jelentés mélyén, akár helyesen, akár helytelenül értelmezi azt, a valóság újszerű értelmezésére derítsen fényt.

Ismételgetem magamban Vajda Mihály tanulmányának címét: Nem betegség ez, inkább egészség. Egészségesebb azt állítani, hogy „élmény” volt Auschwitz, mint siránkozni, mesélni a kiszolgáltatottságról, a megszegyenyítéséről, az élethosszig tartó lelki szenvedésekről, melyek nem gyógyulnak be soha. Egészségesebb Auschwitz boldogságáról beszélni, meg arról, hogy a foglyok csodálattal néztek a gázkamrára, úgy, mint ahogy a természeti jelenségekre szoktak. Egészségesebb, de nem igaz. Aki ezeket mondja, írja, terjeszti, az azoknak a millióknak a végtelen és szinte kifejezhetetlen szenvedéseit hazudja le, akik már nem perelhetnek.

Gyuri a táborba érkezve ilyennek látta az Auschwitzban szenvedőket: „...az arcuk sem volt éppen bizalomgerjesztő: szétálló fülek, előremeredő orrok, beesett, apró, ravasz fényű szemek. Csakugyan zsidónak látszottak minden tekintetben.”

Kétségtelen, hogy nem emberi mi voltunkhoz legjobban idomul megállapítás ez. A megkülönböztetés szívesen kapcsolódik ahhoz, amit gondolunk, mondunk és teszünk. Auschwitz nem érték, de tapasztalás. Értékké nyilvánítása merénylet a jövő generációival szemben.

Olvasói levél

„Egység”-ben a kétség...

Erecben élő kedves barátom hívta fel a figyelmemet március 9-én egy beszámolóra, amely az EMIH honlapján jelent meg. Az írás címe: „Mire költ az ortodoxia? – beszámoló a MAOIH közgyűléséről.”

A beszámoló olvasásakor sorról sorra vetettek hullámokat bennem azok a gondolatok, amiket már évek óta próbálok elfojtani magamban. Most is sokat meditáltam, hogy érdemes-e belefolyni a „nagyok” dolgába vagy sem, de az igazságérzetem felülkerekedett, és úgy döntöttem, hogy morális alapon fogok reagálni, és nem hagyom szó nélkül most ezt az írást. Teszem ezt azért is, mert ugyan aktív tagja vagyok az egyik budapesti neológ és az ortodox közösségnek, de semmilyen posztot, fizetéssel járó pozíciót nem töltök be, és nem is óhajtok betölteni.

Szerintem a „mi oldalunkról” soha, vagy csak nagyon szerényen kerül publikálásra olyan jellegű vélemény, mint most ez a márciusi írás.

Szomorúan szemlélem, hogy vannak ma olyan zsidó vallási közösségek, amelyek egységet hirdetnek, és a bomlasztásban, mások hibáinak állandó felemlésében találják csak meg a közös hangot híveikkel.

Mielőtt konkrétan kitérnék a beszámoló tartalmára, szeretném tisztázni a következőket. Budapesten születtem 1969-ben, neológ vallásos családban. Apai nagyszüleim Kárpátjáról származó ortodoxok voltak. Gyermekkoromban a Dob utcai ortodox óvodában tanított meg egyik felfogatosabb imánkra, a S'má Jiszroëlra Fischer Miklósné, Piri néni. Zsidó gimnáziumban érettségiztem, majd évekkel később közel fél évig segítettem az Amerikai Joint munkáját. Manapság pedig önszorgalomból ápolom a zsidó irodalmat mint könyvkiadó.

Jól emlékszem azokra az emberekre, vezetőkre, akik hosszú évtizedekig védtek, bátorították a megmaradt zsidóság hazai képviselőit. Jól emlékszem arra is, hogy az 1980-as években, amikor még nem beszélhettünk zsidó reneszánszról és nem voltak annyian egyes közösségekben, mint mostanság, a Chábád vallási irányzat és annak képviselői teljesen ismeretlenek voltak az itt élő, rendszeresen templomba járó, leszármazottait zsidó vallásra, zsidó létré nevelők körében.

Találkozásom a Chábád futárjával 1989-ben történt, mikor első izraeli rokonlátogatásom alkalmával a Ben Gurion repülőtéren megjelent két ortodoxnak tűnő fiatal, akik szinte „erőszakkal” próbálták boldog-

boldogtalanra, zsidóra, keresztényre ráerőltetni a tfilint.

Második kiábrándító élményem 10 évvel később ért, amikor hosszabb időt töltöttem Kanadában és az USA-ban. Volt szerencsém néhány fanatikus lubavicsi otthonába eljutni, közte rabbikhoz is. Szinte felfoghatatlan és teljesen érthetetlen volt számomra, hogy bár az általam ismert ortodox szokások tiltották embereket, vezetőket képi megjelenítését, még a lubavicsi rabbi szobafalát is több helyen díszítette a „messiás” Schneerson portréja, mint jobb keresztényeknél Jézus arcmása.

A harmadik típusú negatív élményem tartított találkozásom a lubavicsi irányzattal pedig akkor történt, amikor annak egyik jól ismert bloggere (N. K.), rendszeresen meghívta törvényeinket (t. i. láson hárá), az interneten publikált írásaiban folyamatosan ekézett, megbántott olyan embereket, akiknek (véleményem szerint) személyisége és embersége is sokkal értékesebb, mint az írások szerzőjéé vagy az ő kenyéradó kisgazdájé!

Végül, de nem utolsósorban, ízléstelen és számomra teljesen elfogadhatatlan, hogy az irányzat legfiatalabb hazai vallási vezetője támogatja és pozitív PR-, reklámkampányfigurának használja úgy belföldön, mint külföldön azt az egykori neonáci „megterter”, aki pártjából nem állítólagos zsidó származása miatt szorult ki, hanem mert köztörvényesen akart lenyúlítani az EU által fizetett összegből, amin rajta is bukott.

No de térjünk az írás lényegére! A beszámoló górcső alá veszi a MAOIH működésének minden fontosabb pontját, melyről szó esett a MAOIH közgyűlésén. Nem titokoltan hiányol több olyan pontot, teendőket, amiben akár lehet is igazsága, de kérdem én tisztelettel, ha a cikk írója vagy annak szellemi vezetője olyan nagy éceszéger, miért nem nyújt hivatalosan is baráti jobbot az évek óta gondokkal küzdő ortodoxianak?

Csak a hülye nem tudja, hogy a háború után megmaradt mélyen valóságos réteg eltűnt! Sokan leszámoltak nélkül mentek el, sokan asszimilálódtak, és az elmúlt években is sok család hagyta el az országot, nagy úrt hagyva maguk után.

Jól hangzó marketinggel és egyes politikai körök hathatós támogatásával könnyen lehet új híveket toborozni, olyanokat, akik a betérés törvényei szerint vagy más módon kerülnek előtérbe, de ettől még nem telnek meg sem a Chábád által üzemeltetett, sem a más szervezetek által működtetett zsinagógák, imaházak. Lehet kritizálni úgy a Síp utca által működtetett vallási életet, mint a MAOIH által működtetett, de úgy gondolom, egy olyan, magát zsidónak mondó vallási mozgalom, mint a Chábád (EMIH), amennyiben megpróbálja megcsonkítani az itt már réges-régen gyökeret vert irányzatokat úgy erkölcsileg, mint más módon egy ilyen írással, csak egyet állít ki magáról. Szegénységi bizonyítvány!!!

Izsák Gábor (Moshe Meir ben Jehosua Aron)

***

A fenti levélben foglaltakkal a szerkesztőség nem mindenben ért egyet. Abban viszont igen, hogy eddig a Chábád-EMIH soha nem számolt be az ortodoxia közgyűléséről, most igen. Mivel immár negyedszázada működnek Magyarországon, s az egyes neológ közösségek bekebelezése előtt mindannyiszor előzetes „szemlélt” tartottak, itt figyelmeztetjük ortodox testvéreinket: ortodoxia, vigyázz!

(A szerk.)

MEGHÍVÓ

A BZSH Újpesti Szeretetotthona és az Újpest–Rákospalota templomkörzet meghív minden kedves érdeklődőt

AZ ERKÖLCS KÖZÉRDEKŰ PROBLÉMÁI

című előadás-sorozatra

Előadók:

dr. Földesi Tamás ny. egy. tanár

valamint

Szerdócz J. Ervin rabbi

Az előadások csütörtökönként, 15 órakor kezdődnek

a földszinti társalgóban.

Cím: 1042 Budapest,

Liszt Ferenc u. 7.

Telefon:

06-30-661-4163

06-1-369-0827

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

Újlipótvárosban garzonlakás turisták számára kiadó. Tel.: 226-4109.

Üzemorvosi, házi orvosi rendelés Zuglónban, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hétfő-szerda 15-16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Műfogsorrögzítés minimplantátumokkal. Bp., Szt. István krt. 4. III. 1. 320-4778. www.drviragdent.hu és www.mini-implantatum.hu

Manikűr, pedikűr. Hívásra házhoz megyek. 06-20-551-4580.

Otthoni szakápolást vállalunk Budapest területén, szükség esetén egyedi szakorvosi ellátással és gyógyászati segédeszközök helyszínre telepítésével. Együttműködünk a házi orvossal, kórházi szakorvosokkal. Kóser étkeztetést is biztosítunk. Szakmai működési engedéllyel és felelősségbiztosítással rendelkezünk. Tartós megrendelés esetén árkedvezményt adunk. E-mail cím: alarmcentrum@alarmcentrum.hu, 24 órás telefon: +36-30-443-1016.

Tóthné Hívös Katalin fogtechnikai mester. Fogorvosok, hidak készítése, javítása soron kívül. Fogszabályozó, fogfegérintő. Fogászati háttér biztosított. Szolid árak. Mozgáskorlátozottakhoz hához megyünk. Hétfői ügyelet. 1013 Bp., Krisztina krt. 51. fszt. 1. Déli pályaudvarhoz közel. 06-30-222-3016, 06-1-356-9372.

Víz-, gáz-, fűtőszelvény, lakásfelújítás. Farkas Zsolt, 06-30-381-0672.

KASTÉLYOK BERENDEZÉSÉHEZ vásárolok nagyméretű, kisméretű festményeket, EZÜSTTÁRGYAKAT, 6 vagy 12 személyes (akár hiányos) evőeszközöket, cukordobozokat, gyertyatartókat, tálcákat stb., Kovács Margit, Gorka kerámiát, herendi, meissen, Zsolnay porcelánokat, régi álló, fali, asztali díszórákat, antik, barokk bútorokat, tabernákulumot, szekretet, reneszánsz dolgozószobát, bronz-, fa-, márványszobrokat (hibásakat is). Teljes hagyatékért első vevőként a legmagasabb árat fizetem, KÉSZPÉNZBEN. Díjtalan kiszállítás, értékcsekk, vidékre is. Üzlet tel.: 06-20-280-0151, 06-20-323-4104.

Antikvitás vásárol: festményeket, bútorokat, porcelánokat, díszórákat, csillárokat, ezüsttárgyakat (evőeszközöket, ékszerket, bronzszobrokat, Zsolnay kerámiákat, könyveket stb. Teljes hagyatékot, díjtalan kiszállással. 06-30-462-8883, 06-1-951-4020.

Izraelben már tavasz van! Segítségére, munkáira minden évszakban szükség van! Gyere velünk önkéntesnek! Csoport indul: április 26.-május 17., május 17.-június 7. Bővebb információ: Deutsch János, +36-20-233-8454, janos.deutsch76@freemail.hu, vagy személyesen az Izraeli Kulturális Intézet-

ben (VI. ker., Paulay Ede utca 1.) minden kedden, 16-17 óra között.

Órajavítás, antik órák teljes restaurálása, esetleg oda-vissza szállítással. Órák, elemek, csatok, óraszájak (erős csuklóra is) nagy választékban. Tel.: 06-70-505-5620, napközben. VII., Garay-Murányi u. sarok, a Garay térmél. Jung Péter. Web: www.jungoras.hu

Mindennemű régiséget vásárolok díjtalan kiszállással. Bútorokat, festményeket, porcelánokat, kerámiákat, jelvényeket, kitüntetések, híradástechnikát, nem használt konyhai tárgyakat, bizsukat, borostyánt. Pintér Nikolett, 06-1-446-8321, 06-30-973-4949.

Idős ember gondozását vállalom itthon vagy külföldön. 06-20-229-9579.

Színes és fekete-fehér nyomtatás, másolás, plakátnyomtatás, könyvnyomtatás, névjegykészítés a Mammut I.-ben, a II., VI., IX. kerületekben. Messinger Miklós, 06-20-934-9523, www.rcontact.hu

Eladó az M3-as és M0-ás csomópontjában tulajdonostól 10 443 m² terület. A terület többcélu hasznosításra alkalmas (lakó, ipari, ló- és egyéb állattartás). Lakó- és gazdasági épület (lóistálló) található rajta. Irányár: 75 millió Ft. Tel.: 06-20-327-1129.

Lakások, szállodák, lépcsőházak, homlokzatok kőműves, festési, burkolási, takarítási munkálatait vállalom. 06-70-216-0234.

XVI. ker.-be heti 2-3 alkalomra keresek nyugdíjas személygépkocsi-vezetőt! „Autó van” jellegre telefonszámot a szerkesztőségbe kérem!

Hallgatói önkormányzati választás az ORZSE-n

2015. március 17-én (5775. ádar 26-án), törvényes és demokratikus keretek közt folyt az új tisztségviselők megválasztása.

A HÖK elnökének Kovács Tamás László III. évfolyamos judaisztika szakos hallgatót választották meg egyhangúlag a közgyűlés küldöttjei.

I. alelnöki pozíciót Kőszegi Judit I. évfolyamos kultúratörténet szakos hallgató tölti be.

II. alelnöki posztra Veres Dóra III.

évfolyamos judaisztika szakos hallgató került.

A három tanuló 3. éve dolgozhat együtt. Munkájukat harmonikus, kiegyensúlyozott együttműködés jellemzi mind az egyetem vezetésével, tanáraival, mind a diáksággal.

Folytonosságot képviselnek az ORZSE családi életében.

Ezúton szeretne nekik gratulálni az egyetem vezetése, további eredményes munkát kívánva.

Hit- és erkölcs tan TÁJÉKOZTATÓ

Tisztelt leendő I. osztályos tanulók szülei! Április hónapban lesz a következő tanév első osztályos tanulóinak iskolai beiratása. Ez minden család életében fontos esemény.

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a jelenleg érvényes köznevelési törvény lehetőséget ad arra, hogy a hit- és erkölcs tan tárgyat oktatása keretében a gyermekek iskolai keretek között zsidó hitoktatásban részesüljenek, amelyet a Mázsihisz Oktatási Osztálya szervez. Az órákat a zsidó hittudományban jártas, a hagyományrendszer pontosan ismerő, a hitoktatás módszereit kiválóan alkalmazó szakemberek tartják, akik diplomájukat az ORZSE szervezésében szerezték meg.

Amennyiben szülőként a zsidó hitoktatást választja gyermeke számára, akkor ezt kérjük, a beiratkozáskor jelezze az iskolában.

Bővebb információért forduljon hozzánk, levelét az oktat@mazsihisz.hu címre juttassa el.

Csillag Ferenc, a Mázsihisz Oktatási Osztályának vezetője

Az Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért kuratóriuma köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik önkéntes segítőként vagy adományaikkal támogatták a 112 éves műemlék fenntartását, felújítását. Kérjük, hogy legyenek 2015-ben is támogatóink, és a 2014. évi szája 1% kedvezményezettjeként az „Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért” nevet tüntessék fel, segítve Európa, hazánk, városunk legszebb neológ zsinagógájának az új generációk számára történő megőrzését, az ennek érdekében kezdődő rekonstrukciót. Adószámunk: 18451621-2-06.

A Veszprémi Zsidó Örökségi Alapítvány köszönetet mond mindazoknak, akik a 2013. évi személyi jövedelemadójuk 1%-át az alapítvány mint közhasznú tevékenységet folytató szervezet részére felajánlották. Az így kapott 29 552 Ft-ot a veszprémi kulturális örökség védelme alatt álló zsidótemető gondozására használtuk fel, a kuratórium döntése alapján. Reméljük, hogy a 2014. évről beadott bevallásukban még többen fogják 1%-os felajánlásukat alapítványunk részére megtenni, amit előre is köszönünk. Adószámunk: 18927467-1-19.

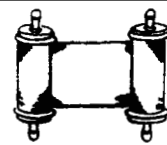
Kérjük, segítse személyi jövedelemadója 1%-ával a már igen idős (85 év feletti) Jad Vasem-kitüntetetteket, akik 1944-ben életük kockázatásával mentettek meg zsidó üldöz-

ötteket. Igaz Emberekért Alapítvány. Adószámunk: 18040094-1-42.

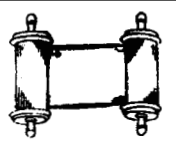
A Mázsihisz Szeretkórházért Közhasznú Alapítvány kéri, hogy személyi jövedelemadójának 1%-áról az alapítvány javára rendelkezzen. Az alapítvány célja a Mázsihisz Szeretkórházban a korszerű betegellátási struktúra kialakítása, az intézmény egészségügyi, rehabilitációs, ápolási tevékenységének támogatása, továbbá a kórház mindennapos működésének – a hitéleti követelmények megtartásának – folyamatos segítése. Adószámunk: 18173503-1-42. Köszönjük a támogatását.

Kérjük, tájékoztassa személyi jövedelemadóját fizető hozzátartozóit, hogy a JDC-MAZS Alapítvány – amelynek kiemelt programja a közel 5000 holokausztúlélő támogatása – nagyon várja az 1%-os felajánlásokat, hogy a jövőben még több szolgáltatással tudjon a kliensek rendelkezésére állni. Adószámunk: 19664651-2-42. Nagyon köszönjük!

A Zuglói Talmud Tóra Alapítvány köszönetet mond mindazoknak, akik a 2013. évi szája 1%-át részére felajánlották. Továbbra is számítunk 1%-os felajánlásukra. Adószám: 18170696-1-42.

IMADÓK

Templomok	Péntek este Ápr. 3.	Szombat reggel Ápr. 4.	Péntek este Ápr. 10.	Szombat reggel Ápr. 11.
Hősök Frankel L. út 49. Hegedűs Gy. u. 3. Vasvári P. u. 5. (lubavicsi) Thököly út 83. Hunyadi tér 3. Bethlen tér 2. Nagyfuváros u. 4. Rabbiképző-ORZSE (Scheiber S. u. 2.) Kazinczy u. 27. Alma u. 2. Kórház (Amerikai út 53.) Páva u. 39. Dózsa Gy. út 55. Berzeviczy u. 8. Károli G. tér 5. Visegrádi u. 3. Dessewffy u. 23. Teleki tér 22. (szefárd) Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	P E S Z Á C H	P E S Z Á C H	P E S Z Á C H	P E S Z Á C H
Vidéken				
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.) Vác (Oberlander Endre tér 1.) Kecskemét (Nagykőrösi út 5.) Székesfehérvár (Várkörút 19.) Győr (Kossuth L. u. 5.) Szeged (Gutenberg u. 20.) Debrecen (Pásti u. 4.) Nyíregyháza (Mártírok tere 6.) Miskolc (Kazinczy u. 7.) Pécs (Füredi u. 1.) Kiskunhalas (Petőfi u. 1.) Szombathely Kaposvár (Berzsenyi u. 14.) Nagykanizsa (Fő u. 6.) Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	HELYI IMADÓK SZERINT			
NAPTÁR				
Április 3. péntek Április 4. szombat Április 5. vasárnap Április 6-9. hétfőtől csütörtökig: Április 9. csütörtök Április 10. péntek Április 11. szombat	Nizsán 14. Nizsán 15. Nizsán 16. Nizsán 20. Nizsán 21. Nizsán 22.	Gyertyagyújtás: 6.57 1. széder Szombat kimenetele: 8.03 2. széder Peszach 2. napja chol hámoéd-félünnep ünnepköszöntő: 7.05 Peszach 7. napja Peszach 8. napja. MÁZKIR Szombat kimenetele: 8.14		

Programajánlat

ÁPRILIS

Spinoza Színház
(1074 Budapest, Dob u. 15.)

13. (hétfő) 19 óra: Spinoza & Rembrandt – zenés játék
14. (kedd) 19 óra: Heller Ágnes-est
15. (szerda) 19 óra: Szerlem és Vagyodás – koncert
20. (hétfő) 19 óra: Herzl – fantázia-játék valós tényekkel
22. (szerda) 19 óra: Egy pesti lány – monodráma
23. (csütörtök) 19 óra: Kripli Mari – monodráma
26. (vasárnap) 19 óra: Jiddish Abend – koncert
28. (kedd) 19 óra: Vidám kánpad: Kuncze Gábor – beszélgetés
29. (szerda) 19 óra: Talmud-Tóra és a többiek
30. (csütörtök) 19 óra: Eduard Freudmann: A fehér elefánt archívum

Generációk Klubja
(VI. ker., Hunyadi tér 3., félemelet)

Peszach ünnepe miatt a 2-ai, a 6-ai és a 9-ai programok elmaradnak!
13.: Sugár Sára tanár előadása „Holokausztoktatás az iskolákban” címmel
20.: Fináli Gábor rabbihelyettes témája: A felvilágosodás és hatásai
27.: Hónapzáró, a zongoránál Fűzy Gábor
Ünnep utáni első gyógytorna és fejlesztő foglalkozás 16-án, a szokott időben. A hétfői előadások 15 órától látogathatók.
Kívánok kedves mindnyájuknak szép ünnepet!

Hegedűs Klub
(1136 Bp., Hegedűs Gyula. u. 3.)

Minden hétfőn és szerdán 14 órától gyógytorna szakképzett gyógytornász segítségével. A torna célja az egészség megőrzése.
8. (szerda) 13 órától közös Peszachi rendezvény a Herman Klubbal közösen
14. (kedd) 14 órától vendégünk: Szabó György, a Mázsihisz elnöke
22. (szerda) 15 órától vendégünk: Karácsony Magdolna a XIII. kerületi önkormányzat, szociális osztályvezető

23. (csütörtök) 14 órától Dr. Donászi Mariann orvos előadása 14 órától.
29. (szerda) 14 órától születésnap ünnep, sütével, zenével

Herman Klub
(1075 Bp., Síp u. 12.)

7. (kedd) 14 óra: Játékdélután
8. (szerda) 13 óra: Peszachi rendezvény
14. (kedd) 14 óra: Filmklub
15. (szerda) 14 óra: Klubdélután, vendégünk: Weszely Ernő harmonikaművész
16. (csütörtök): A Kő kövön – Töredékek a magyar vidéki zsidóság kultúrájáról című kiállítás megtekintése a Néprajzi Múzeumban
21. (kedd) 14 óra: Klubdélután, vendégünk: Frölich Róbert főrabbi
23. (csütörtök) 14 óra: Jom háácmáut, Izrael megalakulásának emléknappja – klubdélután
28. (kedd): Kirándulás Komáromba, előzetes regisztrációt kérünk
Irodalmi délután, filmklub, játékdélutánok (memória, dominó, kártya, sakk, kvíz, ügyesség), hétköznapokon mindkét klubban folyamatosan.
A külsős programokra előzetes regisztrációt és hozzájárulást kérünk.
Mindenkét szeretettel várunk!

Hírek, események
röviden

– Zarándoklat. 2015. június 8-án ismét Nemzeti Zarándoklat Strasshofba. Tisztelettel és szeretettel hívjuk Önt, hogy tartson velünk! Csatlakozik hozzánk az Élet Menete Alapítvány Vagonkiállítás. Információ: www.nemzeti-zarandoklatstrasshofba.com. E-mail: nemzetizarandoklat14@gmail.com. Tel.: 06-31/328-5147, 06-30/961-6553.

– Adományok. Gesztesi János három ezer Ft-ot küldött az Igaz Emberekért Alapítványnak a Jad Vasem-kitüntetettek megsegítése céljából. N. N. 150 ezer Ft-ot adományozott a Mázsihisz részére.

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja
1075 Budapest, Síp u. 12.
Telefon/fax: 322-2829

E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu

Főszerkesztő:

Kardos Péter

Olvasószerkesztő:

Gábor Zsuzsa

Kiadótulajdonos:

Mázsihisz

Előfizetési díjak:

Belföldön: 1 évre 4800 Ft

Külföldre 6800 Ft/év

USA és Izrael: 7500 Ft/év

Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.

OTP bankszámlaszám:

11707024-22118480

OTP SWIFT kód:

(BIC) OTPVHUHB

IBAN:

HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000

Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap

Üzletág, előfizethető a kiadónál.

Postacsekk: 11707024-22118480

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk

intézkése a 06-(80)-444-444-es ingyenes

zöldszámon.

Szedés, tördelés:

WolfPress Nyomdaipari Kft.

Nyomdai munkák:

mondai Kft., www.mondai.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-1353

Látogatás dr. Izsák Andornál a hannoveri Villa Seligmannban

Hosszas egyeztetés után februárban egy egész napot tölthetett el a Frankel Leó úti zsinagóga kántora, Nógrádi Gergely az európai zsidó zene fellegrárában, a hannoveri Villa Seligmannban. A doktori disszertációját készítő Nógrádi kutatását a nemzetközi hírnév orgonista, a zsinagógai zene professzora, az Europäische Zentrum für Jüdische Musik igazgatója, dr. Izsák Andor segítette, betekintést engedve a Lóránd Márton-hagyatékba.

Ma már csak kevesen tudják, hogy a professor az ötvenes-hatvanas években a legjelentősebb magyarországi zsidó kántorok zenei partnere volt, napjainkban pedig a világ élvonalába tartozó cházánok adják egy-

másnak a kilincset a lenyűgözően felújított, Hannover elegáns belváro-

A Dohány utcai zsinagóga orgonája, amelyet két évtizede vásárolt meg a professor

sában található Villa Seligmannban, amely saját orgonával, koncertteremmel, könyv- és kottatárral, illetve hangstúdióval rendelkezik.

– Felemelő élmény volt azt az orgonát érinteni, amelyen még Liszt és Saint-Saëns játszott – nyilatkozta lapunknak Nógrádi Gergely –, a háború utáni éra egyik legnagyobb kántorának, Lóránd Mártonnak a kottái pedig egy külön teremben sorakoznak a polcokon, amely gyűjtemény igazi aranybánya a magyarországi zsidó kántorművészettel foglalkozók számára.

A Batthyány-örökmécsesnél az V. kerületi önkormányzattal közös megemlékezésen a Mázsihisz nevében Apró József, az 56-os Hagyományörző Veteránok Világszövetségének elnöke és Mészáros Zoltán vezetőségi tag helyezte el koszorút.

AZ ÉLET MENETE BUDAPESTEN

2015. ÁPRILIS 12. 15.30

TALÁLKOZÓ A DOHÁNY UTCAI ZSINAGÓGA ELŐTT

10% KÖSZÖNJÜNK!

18184053-1-42

MAZSIHISZ, BZSH, ISRAEL

Megmondóemberek

Iránra Izrael a legfőbb veszélyforrás a térségben.

köztévé Híradója

***

Izraelbe emigrálni nem bűn, csak épp azt az embert, aki erre határozza el magát, az ősei földje iránti szeretetnek kell vezérelnie, nem pedig a félelemnek.

Dánia főrabbija

***

A zsidóknak van helyük Franciaországban, az antiszemitaoknak nincs.

François Hollande

***

A legjobb érv a demokrácia ellen egy ötperces beszélgetés az átlagos szavazóval.

Winston Churchill

Biztosítani akarjuk a zsidó nép és Izrael Állam létének folytonosságát

Az Ön anyagi támogatása is hozzájárulhat ehhez. Adakozzon a Keren Hayesodnak, a szervezet, amely Izrael részére gyűjt adományt!

A Keren Hayesod képviseletében minden hónapban Budapestre érkezem. Örömmel elbeszélgetnék Önnel Izrael történelméről és hagyományairól!
Eli Keidar (Kardos), tel. 06-30-715-4136

Izrael támogatása: www.kh-ua.org.il
E-mail: legacy@kh-ua.org.il

SPÁNN GÁBOR

Az ügynök

Becsületszavamra, nem kívánok visszaélni azzal a helyzettel, hogy Isten és a főszerkesztőm kegyelméből immár több éve ezen a hasábon módomban Önöknek tárcákat írni. Kérem, ne tekintsek bújtatott hirdetésnek – amit már ugyanígy más témában régebben megírtam –, de történetünk szempontjából fontos, hogy ismét elmondjam, családi házunkat egy ideje eladásra hirdetjük. Ennek okai és részletei itt irrelevánsak, az viszont szerves része az esetnek, hogy jogkövető magyar állampolgárként az eladandó ingatlant közvetítésre számtalan ügynökségnek kiadtuk. Nem akarok dicsekedni, de szerintem szerény hajlékunkban az elmúlt évben több látogató fordult meg, mint némelyik nagy magyar múzeumban. Volt olyan is, aki némi festményt vagy apróbb értéktárgyat még megvett volna. Akadt olyan is, aki egy szobára tartott igényt, de az egész házat – ahogy a nyilvánosan hozzáférhető hirdetésünk is tartalmazza – eddig még nem vette meg senki. A minap az egyik ismert magyar ingatlanos cég ügynökje bejelentkezett, hogy hozna egy potenciális vevőt, mikor vagyunk fogadóképesek. A megbeszélés időpontban megjelent nálunk egy kedves, szimpatikus, 30-on inneni, csinos fiatal hölgy, és bemutatkozott az ingatlanos cég képviselőjeként. Az érdeklődő vállalkozónő vizslató szemekkel rohanta végig a házat, méricskelt a saját szempontjai szerint. Én valahogy kettesben maradtam az ifjú ingatlanossal, aki magánbeszélgetést kezdeményezett. Megkérdezte, hogy mivel foglalkozom, dolgozom-e még egyáltalán. Őszinte kérdésre őszinte válasz: újságíró vagyok alapvetően, az Új Élet külsős munkatársa, és emellett tanítok egyetemen is. Innen már pingpong jellegű lett a beszélgetés. Azonnal rám csapott a kérdéssel, milyen egyetemen és mit. Elmondtam, hogy az ORZSE-n 21. századi kommunikációt tanítok két tanszék hallgatóinak is. És ekkor számomra megdöbbentő módon csillogó szemekkel azt felelte: milyen kicsi a világ, képzelje, tanár úr, én pedig minden pénteken este odajárok istentiszteletre, és amit lehet, tanulok Darvas rabbi és Tóth Emil kántor uraktól. Láttam rajtam az értetlenséget, és még hozzátette, hogy muszáj. Elgondolkodtam, és arra jutottam, hogy vagy én vagyok alultájékozott, hisz ma még nem olvastam a Magyar Közönyt sem, vagy ő értett félre valamit a közhangulatból... Ha azt mondta volna, hogy ő a médiában sokat emlegetett és közriadalmat okozó, Szlovákiából hozzánk átránduló barna medvék egyike, csak farsangi maskarában, nem okozott volna nagyobb meglepetést, mint ez a bejelentése. Az ifjú ingatlanüg-

nök családi és keresztnéve, valamint látható sémita külső jelek nem utaltak arra, hogy egy zsidó nővel van dolgom. És ha már ő ennyire megtisztelt bizalmával, rákérdeztem: mondja kedves, ön zsidó? Gondolkodás nélkül jött a felelet: édesapám egyik szülője az, valamint néhány hetes férjem édesapja zsidó. Mivel a szemében ekkor sem tűnhettem okosabbnak, még lábujjzettel is szolgált. Mikor összeházasodtunk, eldöntöttük férjemmel, hogy mindketten betérünk a zsidó vallásba, mert azt szeretnénk, ha majdan születendő gyerekeink már teljes joggal zsidó vallású lennének. Na ekkor nézhettem ki teljesen hülyének. Átfutott rajtam a gondolat: a mi vallásunk közismerten nem hittérítő, de aki mégis mindenáron zsidóvá kíván válni, annak embert próbáló folyamatot kell végigmennie. Férfiembernek testi kín és rengeteg tanulnivaló, nőnél ez utóbbi, amit csak megkoronáz a mikvében történő megmártózás. Akaratlanul jutott eszembe, hogy pár nappal korábban vallásos katolikus családnál voltunk vacsoravendégek. A férj, aki korombeli, szakállas, tekintélyes külsejű mérnökember, „trendi” kívánt lenni, és valamelyik méregdrága férfibutikban vett egy ma divatos ún. bóherkalapot. Tömegközlekedési eszközön utaztak valahova, felesége és ő, az asszony talpig bundában, ő pedig bóherkalapjában. Azonnal akadt egy borízú hang, amelyik elkezdte anyázni, hogy minden bajunk miattatok, büdös zsidók miatt van, és te még villogsz azzal, hogy biboldó vagy?! Az utazóközönség el volt foglalva a mélyenszántó problémával, hogy miként lehet nokedlit termelni szikes talajon, és senkinek arcizma sem rezdült. Szerencséjükre az illuminált alak egy megálló után leszállt. Feleségem zsidó barátnője, akinek nyakában ott lóg a mezüze medál méretű mása, rászólt a piacon az eladóra, aki 200 forinttal többet számolt annál, mint amit ő vásárolt. A mögötte soraközök közül a második női vevő azonnal ordítani kezdett: alksuzik a büdös zsidó, ehhez bezzeg értenek! Természetesen ez mind csak a véleménynyilvánítás szabadsága és demokráciánk manifesztuma. És akkor itt van ez a szép, életerős fiatal hölgy, aki nyilván korabeli férjével önként, és hogy stílszerű legyen, velünk dalolva, most és itt kíván betérni a zsidó vallásba.

A házunk ennél a látogatásnál sem kelt el. Mi barátságban elváltunk, bennem a kérdés továbbra is nyitva maradt, de valahogy az ingatlanügynök távozása után szobám, ahol beszélgettünk, még sokáig sokkal világosabbnak tűnt, mint az érkezése előtt.